

Motion till riksdagen 2023/24:2891

av **Nooshi Dadgostar m.fl. (V)**

med anledning av prop. 2023/24:100 2024 års ekonomiska vårproposition

1 Sammanfattning

Sverige befinner sig i en lågkonjunktur. Delar av den svenska ekonomin går mycket svagt. Detta gäller inte minst för hushållen som är pressade av hög inflation och höga bolånekostnader. Arbetslösheten stiger och byggbranschen har drabbats av en veritabel krasch. Trots krisläget reagerar inte den sittande regeringen på de faktiska problem som människor upplever. Välfärden missköts, hushållen lämnas vind för våg och byggkrisen är i fritt fall.

Skillnaden mellan vad regeringen säger sig göra och vad de faktiskt gör är stor. Genom påstådda välfärdssatsningar och påhittade utsläppsminskningar försöker de skapa en falsk bild av handlingskraft. Samtidigt är verkligheten en helt annan. För människor som lyssnar på regeringens prat blir det till slut svårt att veta vad man ska tro. När det som sägs i tv-sofforna inte stämmer överens med den verklighet man möter på jobbet, på vårdcentralen eller när man lämnar på förskolan skapas en misstro mot politikens förändrande kraft.

Det behövs en radikal omläggning av den ekonomiska politiken. I vår motion till budgetpropositionen för 2024 lade Vänsterpartiet satsningar på välfärden, socialförsäkringarna och bostads- och infrastrukturfinansieringar. Så bygger vi Sverige starkare i en värld av hård global konkurrens.

I denna motion går vi vidare och säkrar resurserna till sjukvården, föreslår ett stopp för hyrpersonal i hälso- och sjukvården samt presenterar en investerings- och jobsatsning i kommunsektorn som vi kallar Sverigejobb. Denna satsning innebär att staten går in som medfinansierare för att kommuner och regioner ska kunna tidigarelägga planerade investeringar och underhåll. Det kan handla om t.ex. renovering av skolor och förskolor, anläggningsarbeten för nybyggnation, reinvesteringar i VA-infrastruktur, klimatanpassningar i den fysiska miljön och avbetalning av underhållsskulden för det kommunala vägnätet. Vi beräknar att den kan skapa så mycket som 25 000 nya jobb.

I Vänsterpartiets budgetmotion för 2024 föreslog vi att dagens överskottsmål för de offentliga finanserna skulle överges till förmån för ett nytt mål för det finansiella sparandet på –1 procent av BNP över en konjunkturcykel. Förslagen i denna motion beräknas sammanlagt försvaga de offentliga finanserna med ca 0,2 procentenheter (i relation till vårändringsbudgeten). Det strukturella sparandet med förslagen i denna motion skulle

således hamna på ca $-0,4$ procent av BNP och ligger således väl inom ramen för Vänsterpartiets mål för de offentliga finanserna.

2 Innehållsförteckning

1 Sammanfattning.....	1
2 Innehållsförteckning.....	3
3 Förslag till riksdagsbeslut.....	5
4 Det ekonomiska läget.....	5
4.1 Konjunkturläget.....	5
4.2 Åtstramande penningpolitik.....	8
4.3 Ökad ojämlikhet.....	10
4.4 Finanspolitiska överväganden.....	12
5 Regeringen kör berg- och dalbana med kommunsektorns finansiering.....	12
5.1 Regionerna gjorde stora underskott 2023.....	14
5.2 ... och 2024 blir ännu sämre.....	15
5.3 Personalen måste bli fler, inte färre.....	16
5.4 Förslag på stopp för hyrpersonal i vården.....	18
6 Byggkrisen.....	20
6.1 Stora investeringsbehov i kommunerna.....	23
6.2 Förslag: Sverigejobb.....	24
7 Hushållskrisen har stadigt förvärrats.....	25
7.1 Regeringens jobbskatteavdrag går till de välbeställda.....	28
7.2 Förslag på avgiftsfri kollektivtrafik för unga på kvällar, helger och lov.....	29
7.3 Förslag på skatt på övervinster i elnätsbolagen.....	30
8 Klimatomställningen och behovet av ett reformerat ramverk.....	33
8.1 Ett ramverk för ett rikare Sverige.....	33
8.2 Nytt mål för de offentliga finanserna.....	34
8.3 Höj nivån på skuldankaret.....	35
8.4 Inkomstgolv.....	36
8.5 Ökad transparens i budgetpolitiken.....	37
8.6 Realekonomiska mål bör komplettera de finansiella målen.....	37
9 Vänsterpartiets syn på regeringens ekonomiska politik.....	38
9.1 Välfärden är i stort behov av resurser.....	38
9.2 Hushållen i krisen.....	39
9.3 Arbetslösheten stiger, regeringen tiger still.....	40
9.4 En katastrofal klimatpolitik.....	41
9.5 Sveriges bistånd och ansvar för att få stopp på kriget i Gaza.....	42
10 Vänsterpartiets riktlinjer för den ekonomiska politiken.....	43
10.1 Den svenska modellen.....	43
10.2 Bryt med normpolitiken.....	43

10.3 En aktiv arbetsmarknadspolitik och trygga försäkringar.....	44
10.4 Generell välfärd är en del av arbetslinjen.....	45
10.5 En kunskapsnation i världsklass.....	45
10.6 Klimat.....	46
10.7 Lägre skatter ger inte högre skatteintäkter.....	46
11 Förslag på budgetåtgärder för 2024.....	48

3 Förslag till riksdagsbeslut

Riksdagen godkänner förslaget till riktlinjer för den ekonomiska politiken och budgetpolitiken (avsnitt 10–11 i motionen).

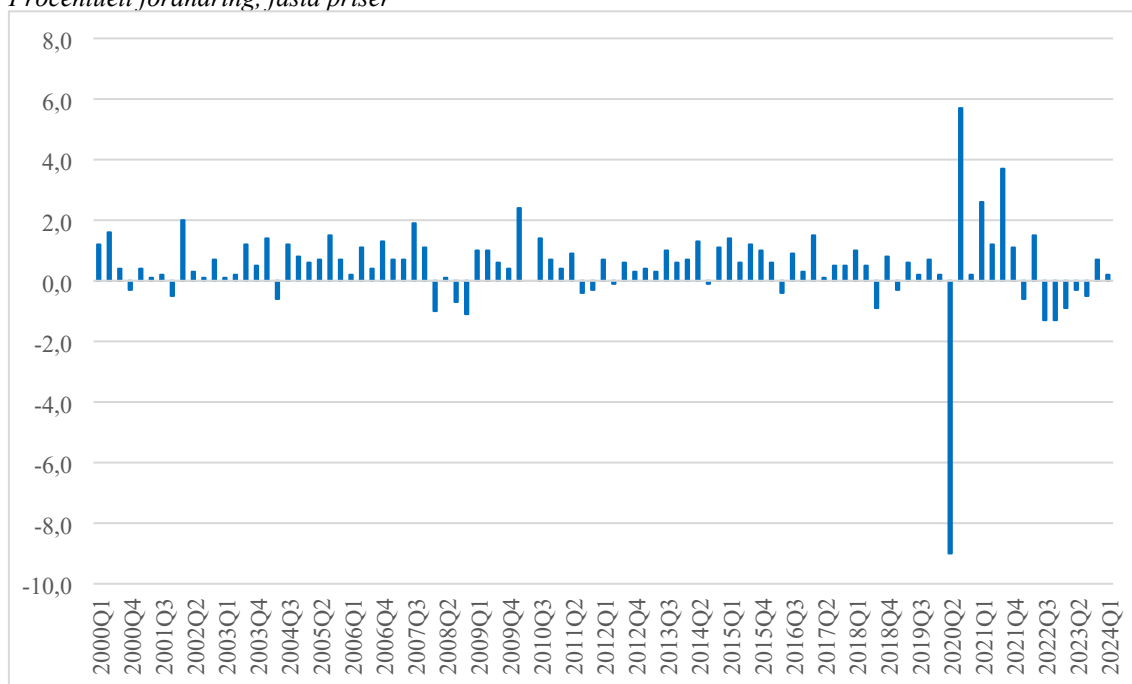
4 Det ekonomiska läget

4.1 Konjunkturläget

Sverige befinner sig i en lågkonjunktur, där BNP har minskat tre kvartal på raken. Delar av den svenska ekonomin går mycket svagt. Detta gäller inte minst för hushållen som är pressade av hög inflation och höga bolånekostnader. Hushållens konsumtion minskade fem kvartal i följd, mellan 2022Q2 och 2023Q3, vilket är historiskt svaga siffror.

Figur 1 Hushållens konsumtion, 2000Q1–2024Q1

Procentuell förändring, fasta priser

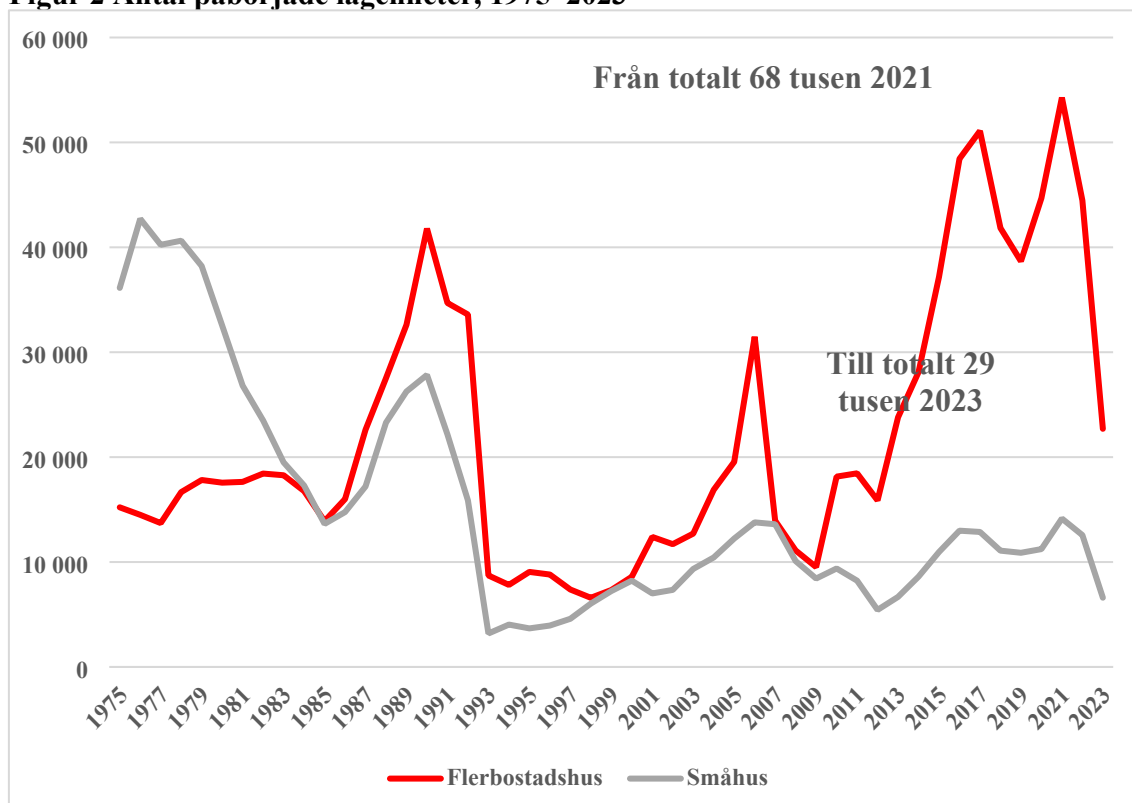
Källa: Konjunkturinstitutet.

Ett annat område som utvecklades mycket svagt under 2023 var bygg- och bostadsmarknaden. I flerbostadshus påbörjades ca 22 750 lägenheter under 2023, vilket är ungefär 49 procent färre än 2022. Motsvarande siffror för småhus är ca 6 600 lägenheter, vilket är 47 procent färre än under 2022.¹ Även för 2024 ser det dystert ut; de totala bostadsinvesteringarna väntas falla med 16 procent.²

¹ SCB.

² Swedbank Economic Outlook, januari 2024.

Figur 2 Antal påbörjade lägenheter, 1975–2023

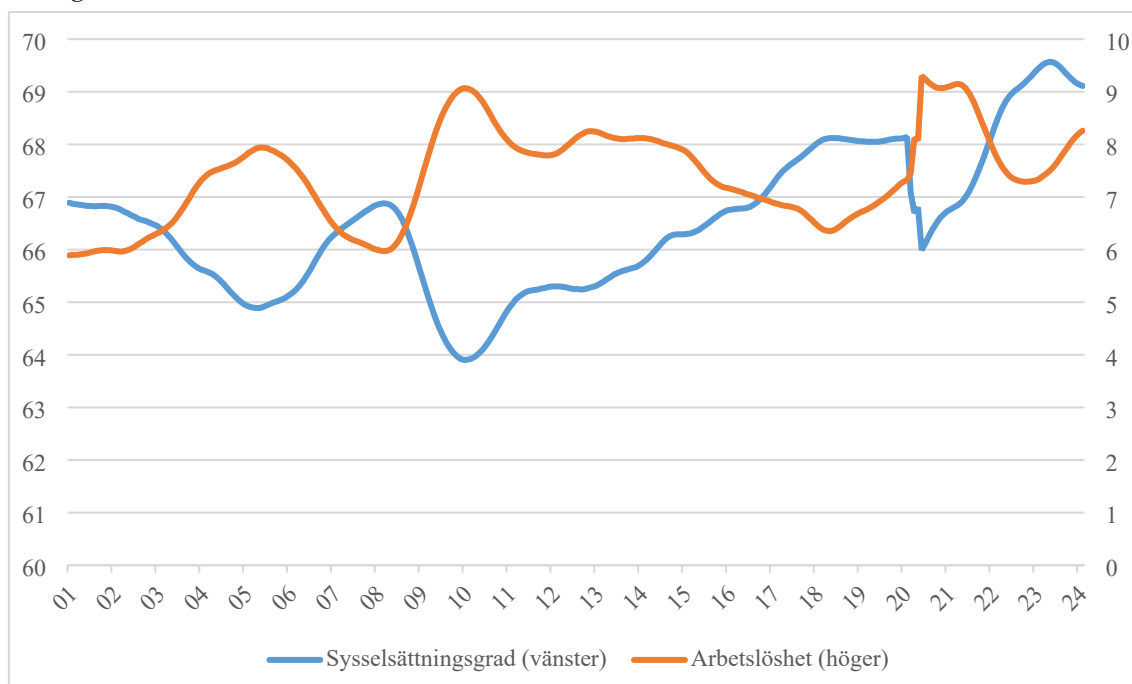
Källa: SCB.

Lågkonjunkturen har nu också börjat synas på arbetsmarknaden. Sysselsättningsgraden har fallit tillbaka något, och arbetslösheten har under det senaste året ökat från ca 7,3 procent till dagens 8,3 procent (säsongrensad trend). Indikatorer som varsel och ny-anmälda lediga jobb pekar i samma riktning. Det finns dock stora geografiska variationer i arbetslösheten. På många orter är bristen på arbetskraft ett stort problem. Detta gäller inte minst på flera ställen i norra Sverige. Generellt sett är arbetslösheten lägre i norra Sverige och högre i södra Sverige. Kiruna kommun är den kommun som har lägst arbetslöshet i Sverige, med en arbetslöshet på 2,1 procent.³

³ Arbetsförmedlingen (2024). *Arbetsmarknadsläget i Sveriges län, kvartal 1 2024*.

Figur 3 Arbetslöshet och sysselsättningsgrad, 15–74 år, 2001–2024 (mars)

Säsongrensade trendvärden, månadsdata

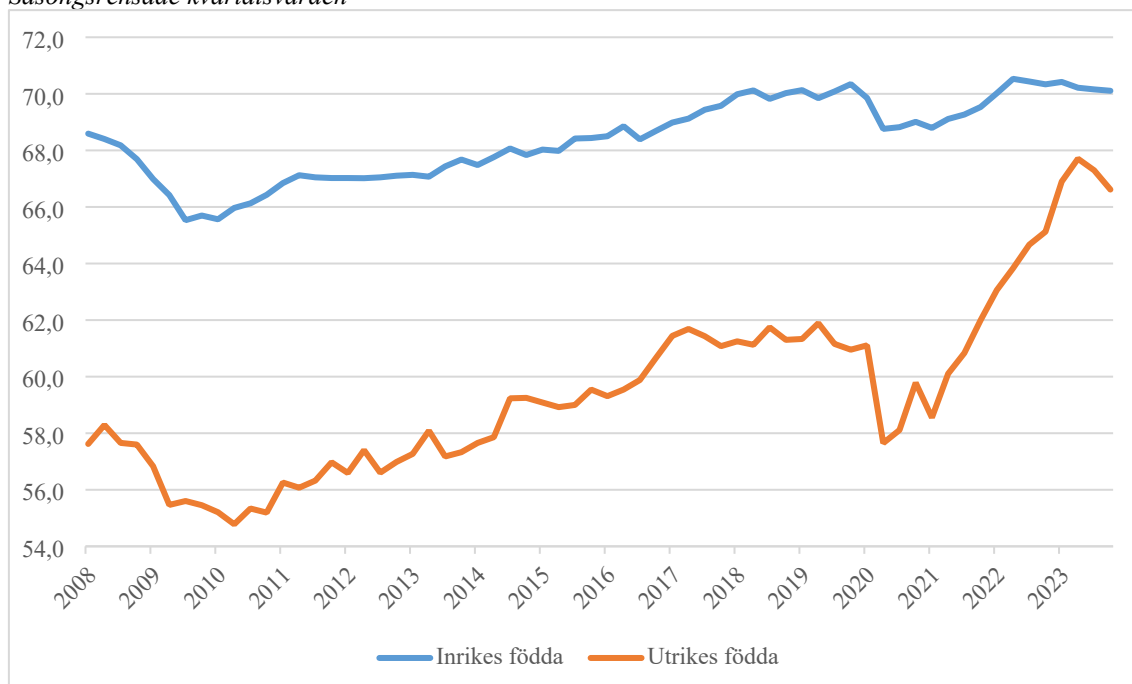

Källa: SCB (AKU).

Sysselsättningsnedgången har varit relativt större bland utrikes födda. Särskilt stor har nedgången varit bland utrikes födda kvinnor, där sysselsättningsgraden minskat med närmare 2 procentenheter sedan andra kvartalet 2023. Därmed har trenden med väldigt stark sysselsättningsutveckling bland utrikes födda under de senaste 3–4 åren brutits, se figur 4 nedan.

Figur 4 Sysselsättningsgrad, 15–74 år

Säsongrensade kvartalsvärden

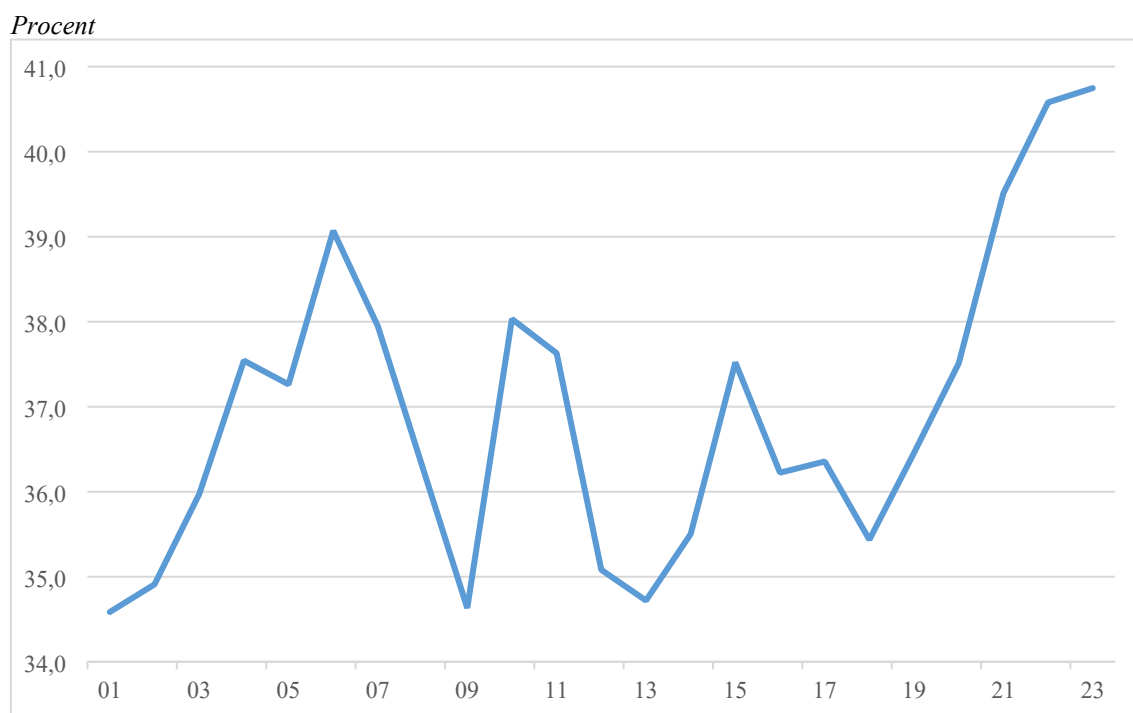

Källa: Konjunkturinstitutet.

4.2 Åtstramande penningpolitik

De senaste årens ekonomiska utveckling har präglats av den höga inflation som satte fart i slutet av 2021. Efter pandemin hann produktionen inte anpassa sig till den snabbt stigande efterfrågan i världsekonomin. Detta resulterade i stigande priser på en rad viktiga rå- och insatsvaror samt på transporter. Rysslands krig i Ukraina drev upp priserna än mer på flera råvaror och framkallade stora störningar på energimarknaderna i Europa, vilket fick elpriserna att stiga till mycket höga nivåer. Många företag har passat på att höja konsumentpriserna mer än vad producentpriserna stigit. Detta har resulterat i kraftigt ökade vinstandelar i näringslivet, se figur 5 nedan.

Figur 5 Näringslivets vinstandel, 2001–2023

Källa: Konjunkturinstitutet (diagramunderlag, KI mars 2024).

Att företagens vinster legat bakom en stor del av inflationsuppgången bekräftas också i en studie från Riksbanken.⁴ I studien noteras att enhetsvinsterna ökat snabbt, särskilt under 2022, och att vinstandelen i näringslivet stigit.

Det ligger nära till hands att tro att den höga vinstandelen har sin grund i bristande konkurrens inom en rad olika branscher i det svenska näringslivet. De svenska livsmedelspriserna har t.ex. stigit mer än livsmedelspriserna i våra grannländer. En viktig förklaring till detta torde vara att dagligvaruhandeln kännetecknas av en mycket hög grad av marknadskoncentration, där de tre stora aktörerna ICA, Axfood och Coop har en sammanlagd marknadsandel på 86 procent, vilket gör att de har lätt att pressa upp priserna.⁵ Den europeiska elmarknaden är också synnerligen dysfunktionell, med en marginalprissättning som driver upp elkostnaderna för svenska hushåll.

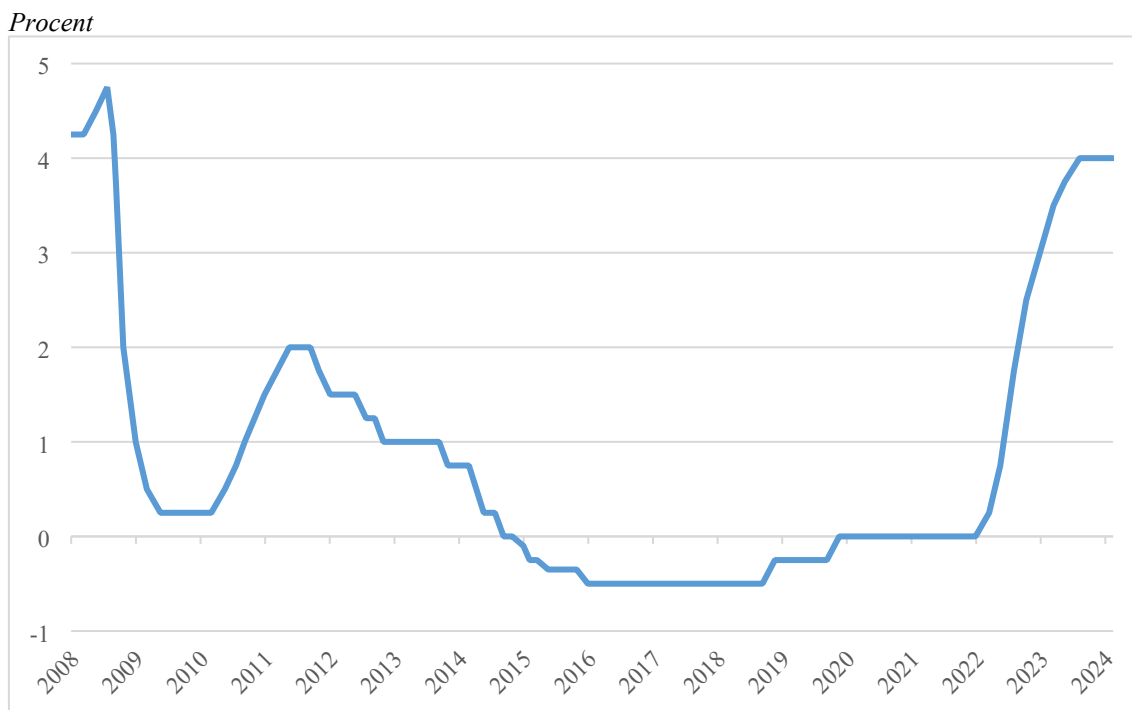
Den svenska bankmarknaden domineras av de fyra storbankerna (inkluderat Nordea). Bristen på konkurrens visar sig bl.a. i att bankernas inlåningsmarginaler exploderat.

⁴ Riksbanken (2023). *Importpriser, arbetskostnader och vinster – vilken roll har de spelat i inflationsdynamiken?*

⁵ Konkurrensverket (2018). *Konkurrensen i den svenska livsmedelskedjan.*

Riksbanken var först ganska senfärdig med att reagera på den stigande inflationen. Först i maj 2022 övergav man 0-räntan och höjde styrräntan till 0,25 procent, men då var inflationen, mätt som KPIF, redan en bit över 7 procent. Därefter stramades penningpolitiken åt desto mer. På 1,5 år höjdes räntan sedan till 4 procent.

Figur 6 Riksbankens styrränta

Källa: Riksbanken.

Som tidigare nämnts började inflationen ta fart under 2021 och toppade på drygt 10 procent vid slutet av 2022. Därefter har den fallit stadigt, men trots detta fortsatte Riksbanken att höja räntan under 2023 och har under inledningen av 2024 valt att hålla kvar styrräntan på höga 4 procent. Den finns anledning att ifrågasätta den förda penningpolitiken. För det första är det tveksamt hur effektiva höjda räntor är för att parera en utbuds- och vinstdriven inflationsuppgång. Varken Riksbanken eller svenska hushåll styr ju över internationella priser på olja, vete eller gas.⁶ Om inflationen är utbudsdriven och ett resultat av dysfunktionella marknader med bristande konkurrens är det snarare andra åtgärder som bör aktualiseras, såsom regleringar och andra strukturella reformer. För det andra börjar nu inflationen i snabb takt närma sig 2-procentsmålet, och olika undersökningar har länge visat att de långsiktiga inflationsförväntningarna är väl förankrade kring inflationsmålet på 2 procent. Det framstår därmed alltmer som att Riksbanken bekämpar gårdagens inflation.

En anledning till den aggressiva penningpolitiken från världens centralbanker är rädslan för att löntagarnas förväntan på inflationen ska leda till pris- och lönespiraler som kan vara svåra att bryta. Den svenska lönebildningen är dock helt annorlunda jämfört med länder som t.ex. USA och Storbritannien. I Sverige är lönebildningen centraliserad med låg löneglidning, vilket minskar risken för pris- och lönespiraler. Jämfört med om-

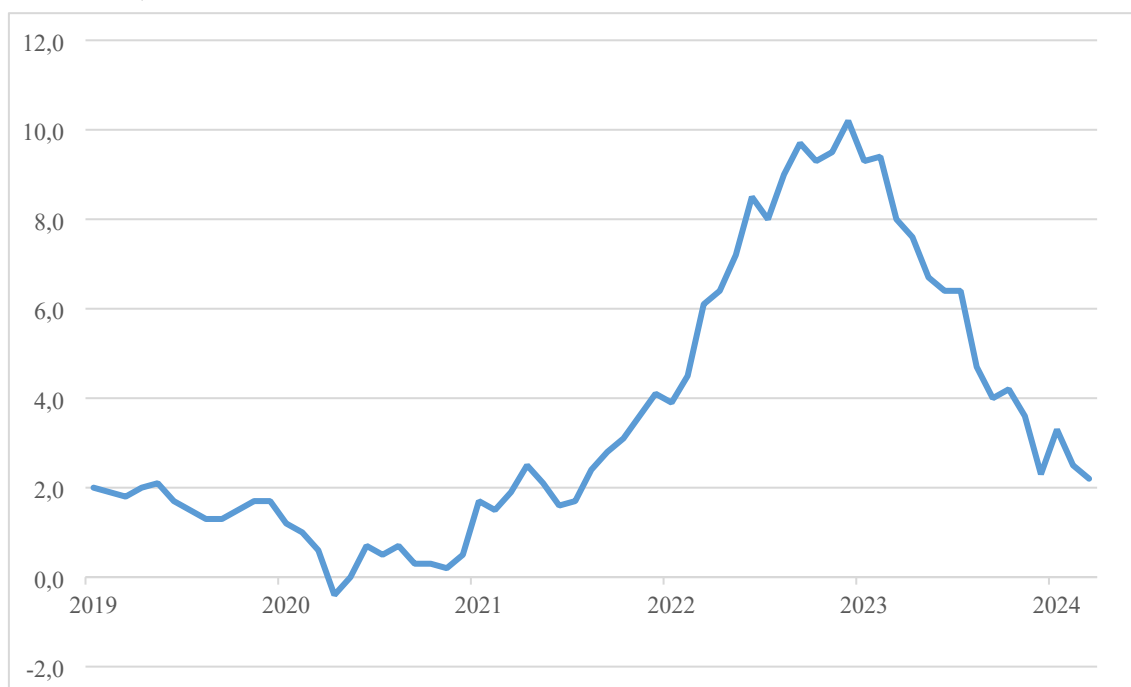
⁶ IMF har i sin artikel 4 Konsultation för Sverige bedömt att en höjning av styrräntan med 1 procentenhet påverkar KPI med endast 0,2 procentenheter efter 3–4 kvartal. Se <https://www.imf.org/en/Publications/CR/Issues/2024/03/08/Sweden-2024-Article-IV-Consultation-Press-Release-and-Staff-Report-546063>. Hämtad den 24 april 2024.

världen är också en större del av hushållens bolån rörliga. Detta innebär att Riksbankens räntehöjningar slår hårdare i Sverige jämfört med motsvarande höjningar i andra länder.

Kostnaderna för den förda politiken är betydande. BNP har minskat tre kvartal på raken, bostadsbyggandet har kraschat och arbetslösheten stiger. Den förda politiken aktualiserar Vänsterpartiets kritik mot de penningpolitiska målformuleringarna. Det framstår som uppenbart att ett ramverk med ett något högre inflationsmål och ett inflationsmål som inte är överordnat realekonomiska hänsyn är att föredra.

Figur 7 KPIF-inflationen, 2019–2024 (mars)

Månadsdata, årstakter

Källa: SCB.

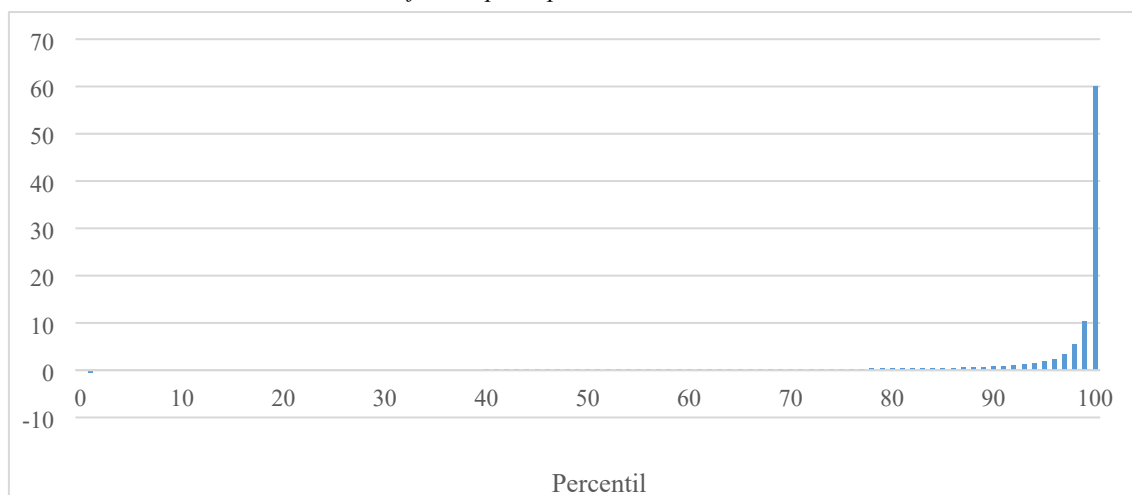
4.3 Ökad ojämlikhet

Ett strukturproblem i den svenska ekonomin är de stora och kraftigt växande ekonomiska klyftorna. Sverige hör till de OECD-länder där den ekonomiska ojämlikheten ökat mest sedan mitten av 1980-talet. En viktig orsak till de ökade klyftorna är hur det svenska skattesystemet utvecklats. Sverige har gått från att vara ett av de länder vars skattesystem omfördelar mest till att ha det minst omfördelande skattesystemet inom EU:s kärnländer.⁷ En annan central faktor bakom den växande ojämlikheten är kapitalinkomsternas utveckling och fördelning. Inkomsterna från kapital har ökat markant sedan början av 1990-talet, och eftersom fördelningen av kapitalinkomsterna är mycket ojämna har det lett till ökade klyftor. I figuren nedan visas kapitalinkomsterna per percentil som andel av hushållens totala inkomster av kapital.

⁷ Verbist, G. & Figari, F. (2014). *The redistributive effect and progressivity of taxes revisited: An International Comparison across the European Union*, EUROMOD Working Paper No. EM 6/14. Studien har 1999 och 2008 som jämförelseår. Med EU:s kärnländer avses de 15 länder som ingick i EU 1998.

Figur 8 Inkomst av kapital per percentil, 2022

Andel av hushållens totala inkomster från kapital, procent

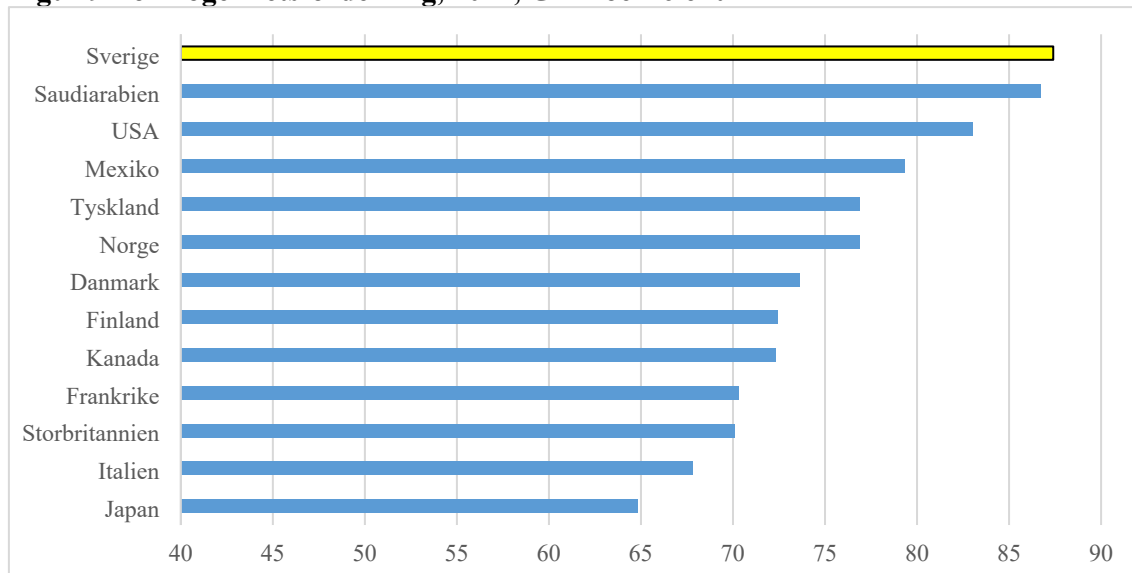

Källa: SCB.

Av de totala kapitalinkomsterna gick 60 procent till den hundradel av befolkningen som hade de högsta inkomsterna. I Konjunkturrådets (SNS) rapport för 2018 görs bedömningen att ungefär hälften av de ökade klyftorna sedan 1995 kan härledas till kapitalinkomsterna.⁸ Kapitalinkomsterna är också ojämnt fördelade mellan kvinnor och män, där kvinnors andel av de totala kapitalinkomsterna beräknas uppgå till ca 30 procent.⁹

De ökande inkomstskillnaderna påverkar naturligtvis förmögenhetsfördelningen. Dessa är betydligt mer ojämnt fördelade än inkomsterna. Den svenska förmögenhetsfördelningen är bland de mest ojämliga i hela världen, se figur 9 nedan. Den är betydligt mer ojämlig jämfört med europeiska länder som Frankrike, Tyskland och våra nordiska grannländer och t.o.m. mer ojämlig än i Saudiarabien.

Figur 9 Förmögenhetsfördelning, 2022, Ginikoefficient

Källa: UBS (2023), Global Wealth Report 2023.

⁸ SNS (2018). *Konjunkturrådets rapport 2018 – Kapitalbeskattningens förutsättningar*.

⁹ Ownershift (2019). *Vem äger Sverige?*

De ekonomiska klyftorna är ett stort samhällsproblem. I boken *Jämlikhetsanden* går författarna Wilkinson och Pickett igenom och sammanställer 40 års forskning om ojämlikhet, hälsa och sociala problem.¹⁰ I boken visar de på en stark koppling mellan ojämlikhet och en rad olika sociala och hälsorelaterade indikatorer. När ojämlikheten ökar tenderar skolresultat, förväntad livslängd, social rörlighet, psykisk ohälsa, droganvändning, kriminalitet m.m. att utvecklas negativt. I ojämlika samhällen får klass och status ökad betydelse och påverkar hur vi människor ser på varandra. Den ekonomiska ojämlikheten påverkar också tillväxten negativt. Sverige hör till de länder där den ökade ojämlikheten påverkat tillväxten förhållandevis mycket.¹¹

Det behövs en radikal omläggning av den ekonomiska politiken. I vår motion till budgetpropositionen för 2024 lade Vänsterpartiet förslag på höjda skatter på kapitalinkomster, arv, gåvor och fastigheter m.m. som finansiering för satsningar på välfärden, socialförsäkringarna och bostads- och infrastrukturfinansieringar samt sänkt skatt för låg- och medelinkomsttagare. På så sätt ökar vi jämlikheten samtidigt som vi stärker välfärden. Så bygger vi Sverige starkare i en värld av hård global konkurrens.

I denna motion går vi vidare och säkrar resurserna till sjukvården och presenterar en investerings- och jobsatsning i kommunsektorn som vi kallar Sverigejobben. Denna satsning innebär att staten går in som medfinansierare för att kommuner och regioner ska kunna tidigarelägga planerade investeringar och underhåll. Det kan handla om t.ex. renovering av skolor och förskolor, anläggningsarbeten för nybyggnation, reinvesteringar i VA-infrastruktur, klimatanpassningar i den fysiska miljön och avbetalning av underhållsskulden för det kommunala vägnätet.

4.4 Finanspolitiska överväganden

Regeringen föreslår ändringar i budgeten för 2024 som sammantaget försvagar de offentliga finanserna med ca 17 miljarder kronor. Det strukturella sparandet för 2024 bedöms landa på -0,2 procent av BNP. I Vänsterpartiets budgetmotion för 2024 föreslog vi att dagens överskottsmål för de offentliga finanserna skulle överges till förmån för ett nytt mål för det finansiella sparandet på -1 procent av BNP över en konjunkturcykel. Förslagen i denna motion beräknas sammanlagt försvaga de offentliga finanserna med ca 0,2 procentenheter (i relation till vårändringsbudgeten). Det strukturella sparandet med förslagen i denna motion skulle således hamna på ca -0,4 procent av BNP och ligger således väl inom ramen för Vänsterpartiets mål för de offentliga finanserna.

5 Regeringen kör berg- och dalbana med kommunsektorns finansiering

Vi har i Sverige i dag inte något automatiskt system som säkerställer att behoven i välfärdssektorn motsvaras av tillräckliga resurser. Det finns en vilja hos kommuner och regioner att förändra och förbättra verksamheterna, men samtidigt ökar deras kostnader

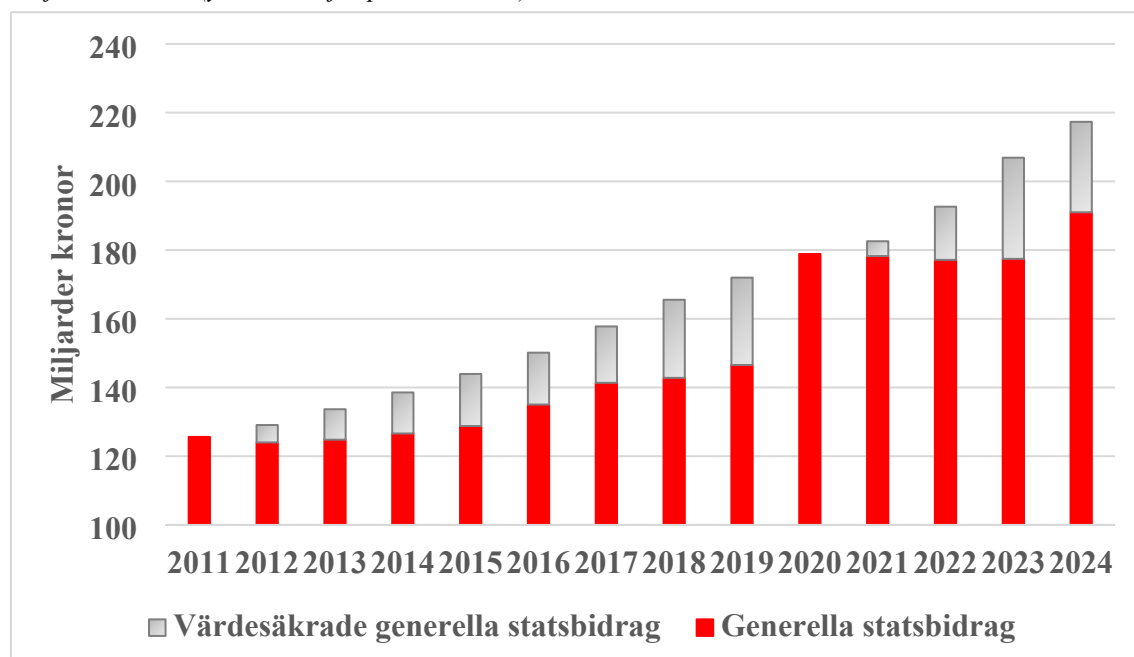
¹⁰ Wilkinson, R. & Pickett, K. (2011). *Jämlikhetsanden: därför är mer jämlika samhällen nästan alltid bättre samhällen*. Karneval förlag.

¹¹ Cingano, F. (2014). *Trends in Income Inequality and its Impact on Economic Growth*, OECD Social, Employment and Migration Working Paper.

kontinuerligt i takt med befolkningsutvecklingen och med pris- och löneökningarna – kostnadsökningar som är bortom deras kontroll. Det faktum att de generella statsbidragen inte är indexerade för att följa denna utveckling innebär att verksamheterna ute i kommunerna kortsiktigt måste anpassas till det rådande kostnadsläget, i stället för till medborgarnas behov. Detta blev mycket tydligt förra året då inflationen var historiskt hög – över 10 procent – och regeringen enbart tillförde kommunsektorn en bråkdel av vad den behövde för att klara befintlig kvalitet och personal. I diagrammet nedan syns skillnaden mellan beslutade generella statsbidrag och vad som skulle behövas för att värdesäkra statsbidragen för pris-, löne- och befolkningsökningar.

Figur 10 Värdesäkrade och beslutade generella statsbidrag

Miljarder kronor (y-axeln börjar på 100 mdr kr)

Källa: SKR.

Problemet att nominella statsbidrag successivt urholkas i takt med inflation och ökad befolkning är något som uppmärksammas alltmer. Indirekta krav på att bedriva samma verksamheter men till ständigt lägre kostnader innebär ett generellt effektiviseringskrav som osynliggör de politiska beslut som ligger bakom. I den senaste långtidsutredningen föreslår professor Lars Calmfors i en bilaga¹² att statsbidragen ska kunna anpassas så att kommunsektorns totala intäkter med automatik kan finansiera en viss verksamhetsvolym med oförändrad skattesats. Motivet är att dagens system faktiskt vilseleder medborgare om vad som är egentliga satsningar, vad som bara är bibehållen nivå och vad som faktiskt innebär nedskärningar trots att nya (men otillräckliga) medel tillförs.

I en rapport från tankesmedjan Katalys lyfter författarna en enkel modell för att komma till rätta med smygnedskärningar i välfärden – ofta kamouflerade som ”effektiviseringar”.¹³ De föreslår en förändrad modell för redovisning av de generella statsbidragen under utgiftsområde 25 som ser ut enligt följande:

¹² SOU 2023:92, bilaga 7, *Nytt ramverk för finanspolitiken*.

¹³ Katalys (2024). *Stoppa smygnedskärningarna i välfärden*.

Statsbidrag föregående budgetår
± behovsförändringar
± förändringar av priser och löner
± tekniska justeringar
± politiska prioriteringar
= Statsbidrag budgetåret

Vänsterpartiet har återkommande föreslagit att statsbidragen till kommuner och regioner ska indexeras för att försäkras mot inflation och löneökningar – kostnader som sektorn inte styr över. Detsamma gäller befolkningsökning och befolkningsammansättning. I dag är det omöjligt för medborgarna att förstå om ökade statsbidrag motsvarar en nedskärning, en oförändrad situation eller en real förbättring. Med en automatisk indexering skulle de politiska avvägningarna när det gäller välfärden bli tydligare.

De årliga besluten med tillförande av extra resurser kommer dessutom ofta för sent i processen och innehåller tillfälliga åtgärder. Kommunsektorn behöver en långsiktig bild över finansieringen, inte denna berg- och dalbanefinansiering som regeringen nu beslutar om.

5.1 Regionerna gjorde stora underskott 2023

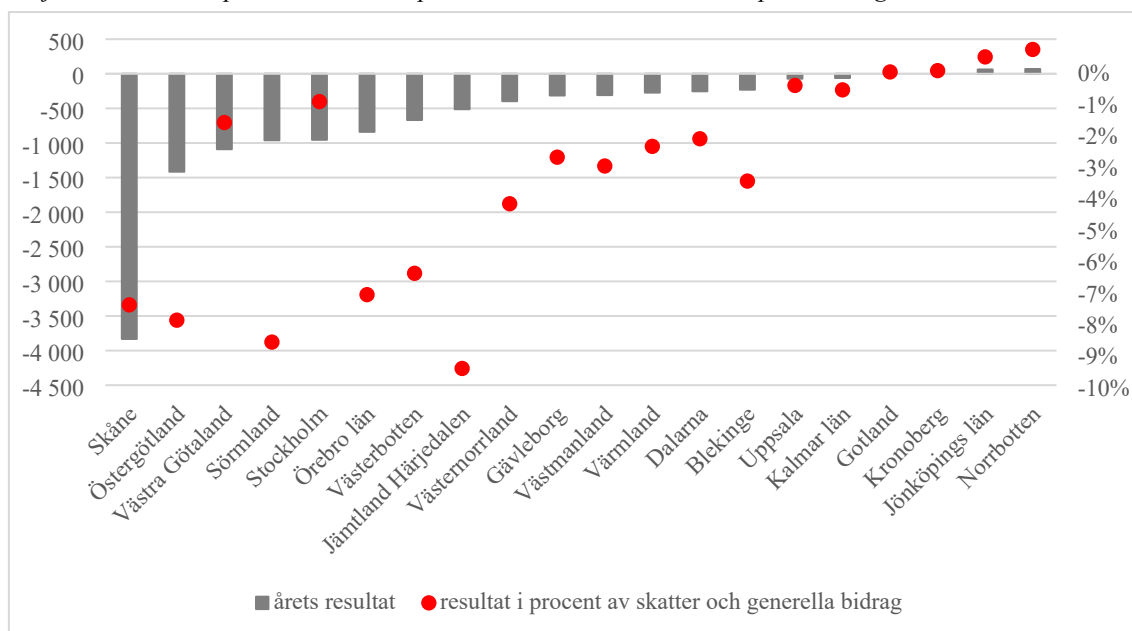
År 2023 blev ett mycket svårt år för landets regioner. Verksamheternas intäkter minskade samtidigt som kostnaderna ökade med 10 procent. Viktiga förklaringar till kostnadsökningarna är de kraftiga prisökningarna på livsmedel och energi samt stigande räntor och ökande pensionskostnader.

En viss uppgång av skatteintäkterna dämpade delvis de negativa effekterna av kostnadsökningarna. De generella statsbidragen och utjämnningen ökade dock endast marginellt och inte tillräckligt för att kompensera de ökade kostnaderna. Detta innebar att 15 av 21 regioner fick underskott i verksamheten. Det totala verksamhetsresultatet 2023 blev –4,3 miljarder kronor. Det är första gången sedan 2003 som regionerna sammantaget visar ett negativt resultat för verksamheten. Ett negativt finansnetto (dvs. större ränteutgifter än ränteintäkter) ledde till att även årets resultat blev negativt och slutade på –12 miljarder kronor. Totalt redovisade 17 regioner ett negativt årsresultat 2023.

Störst underskott gjorde Region Skåne (nästan 4 miljarder kronor, motsvarande 7 procent av skatter och avgifter). Region Östergötland, Sörmland, Örebro och Jämtland Härjedalen gjorde samtliga underskott på mellan 7 och 9 procent av intäkterna.

Figur 11 Regionernas resultat efter finansiella poster 2023

Miljoner kronor, staplar vänster axel, procent av skatter och intäkter, punkter höger axel

Källa: SCB.

Kommunallagens krav på att kommunsektorn ska leverera budgetar i balans samt leva upp till ”god ekonomisk hushållning” innebär att kommuner och regioner generellt bör sikta på att göra ett överskott på 2 procent av skatter och bidrag varje år.

Enligt kommunallagen ska underskott återställas inom en treårsperiod. Detta gäller under förutsättning att ett underskott inte kan täckas upp av en resultatutjämningsreserv (RUR) eller om ”synnerliga skäl” föreligger.¹⁴

5.2 ... och 2024 blir ännu sämre

Innevarande år, 2024, har inneburit omfattande besparingar och en jakt på intäktsökningar i samtliga regioner.

I höstas beräknade SKR att det totala underskottet i regionerna i år skulle bli 24 miljarder kronor, efter den budgetproposition som Tidöpartierna lagt.¹⁵ Taxor och patientavgifter har därför höjts i samtliga 21 regioner. Tre regioner (Örebro, Stockholm och Dalarna) har även höjt skatten 2024 – Örebro med så mycket som 75 öre. I drygt en tredjedel av regionerna har man aviserat personalneddragningar i form av varsel – inte minst för de stora universitetssjukhusen Karolinska, Sahlgrenska och USÖ. Region Västra Götaland ska minska sin personal med 2 000 personer. Region Östergötland har, när detta skrivs, varslat 900 personer.¹⁶ I Värmland och Sörmland har regionerna varslat 750 respektive 700 personer. Region Örebro har varslat 600 personer och Stockholm 450; totalt handlar det om nedskärningar med 5 600 tjänster. Dessutom har flera regioner infört

¹⁴ Synnerliga skäl innebär att kommunen eller regionen har en så stark finansiell ställning att ett underskott kan hanteras. Andra anledningar att hänvisa till synnerliga skäl är omstruktureringskostnader av engångskaraktär (i samband med större strukturförändringar av verksamheten som på sikt leder till ett effektivare resursutnyttjande och god ekonomisk hushållning).

¹⁵ SKR (2023). *Ekonomirapporten, oktober 2023*.

¹⁶ Region Östergötland (2024). *Region Östergötland varslar 900 om uppsägning*.

<https://www.regionostergotland.se/ro/nyheter/nyheter/2024-02-28-region-ostergotland-varslar-900-om-uppsagning>. Hämtad den 24 april 2024.

anställningsstopp. Sammantaget står det alltså klart att personaltätheten och därmed vårdkvaliteten kommer att sjunka till så pass låga nivåer att patientsäkerheten hotas. Ytterst är det staten som ansvarar för att vårdgivarna och de anställda kan leva upp till hälso- och sjukvårdslagen och patientsäkerhetslagen.

Efter årets besparingsåtgärder saknas det fortsatt ca 15 miljarder kronor för att täcka dagens kostnader för bemanningsnivån inom sjukvården, enligt regionernas egna prognostiserade redovisningar för 2024.¹⁷ Efter att det blivit helt uppenbart att detta inte räcker har regeringen nu föreslagit ytterligare 6 miljarder kronor i ett särskilt sektorsstöd till hälso- och sjukvården i regionerna.

Hälso- och sjukvården sysselsätter i dag flera hundra tusen personer. Vården ska finnas där för oss när vi är sjuka och som mest sköra, och den ska garantera Sveriges motståndskraft vid hälsokris såväl som vid andra kriser. Vänsterpartiet anser att regeringen spelar ett vansinnigt spel med centrala verksamheter som vi gemensamt är helt beroende av och som ska skydda medborgarna och landet om det värsta händer.

5.3 Personalen måste bli fler, inte färre

Ökade kostnader urholkar de regionala budgetarna kraftigt. Samtidigt innebär en ökande befolkning att det krävs **fler** personer inom vård- och omsorgsyrkena för en bibehållen personaltäthet. Redan i dagsläget råder en omfattande brist inom flera välfärdsyrken.

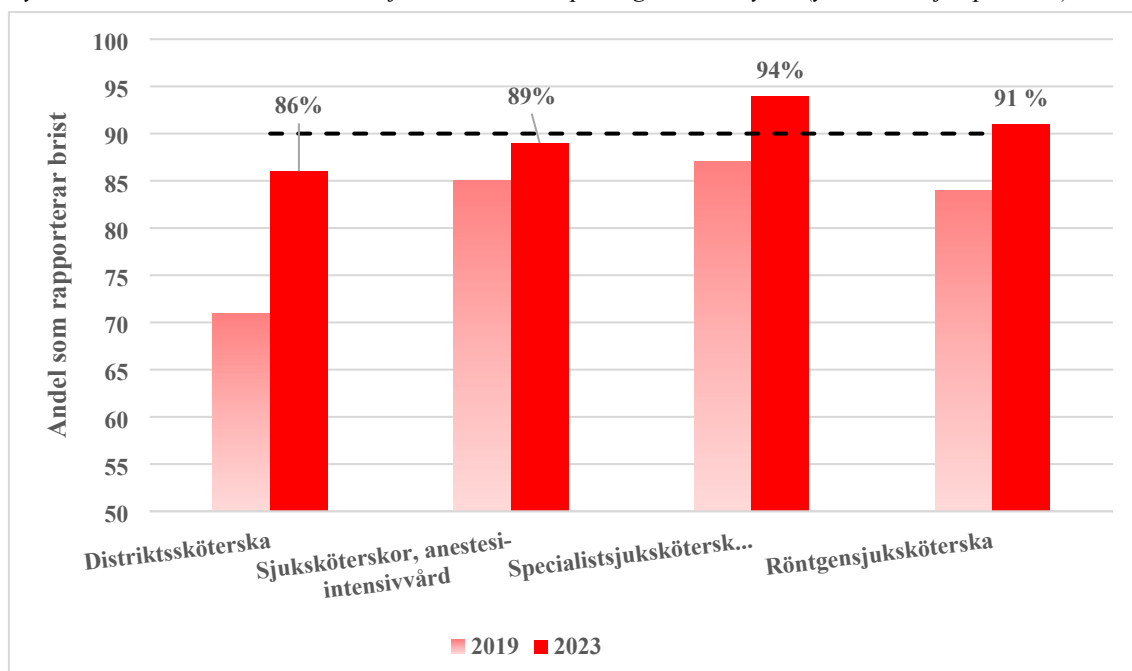
Enligt Socialstyrelsens senaste bedömning av tillgång och efterfrågan på legitimerad personal i hälso- och sjukvården rapporterade regionerna om ökad brist på nytexaminerade barnmorskor, sjuksköterskor och läkare.¹⁸ Mer än 70 procent av arbetsgivarna uppger att de har brist på nytexaminerade receptarier, biomedicinska analytiker, barnmorskor och alla kategorier av sjuksköterskor.

¹⁷ Gustafsson, A. & Ewald Hurinsky, H. (2023). Regionerna tvingas spara – över 5 000 tjänster ska bort, *Dagens Nyheter*, den 22 december, uppdaterad den 9 januari 2024. <https://www.dn.se/sverige/regionerna-tvingas-spara-over-5-000-tjanster-ska-bort/>. Hämtad den 24 april 2024.

¹⁸ Socialstyrelsen (2023). *Bedömning av tillgång och efterfrågan på legitimerad personal i hälso- och sjukvård samt tandvård – Nationella planeringsstödet 2023*.

Figur 12 Andel arbetsgivare som rapporterade om brist 2023 jämfört med 2019

Nyutexaminerade inom hälso- och sjukvården 2023, per legitimationsyrke (y-axeln börjar på 50 %)

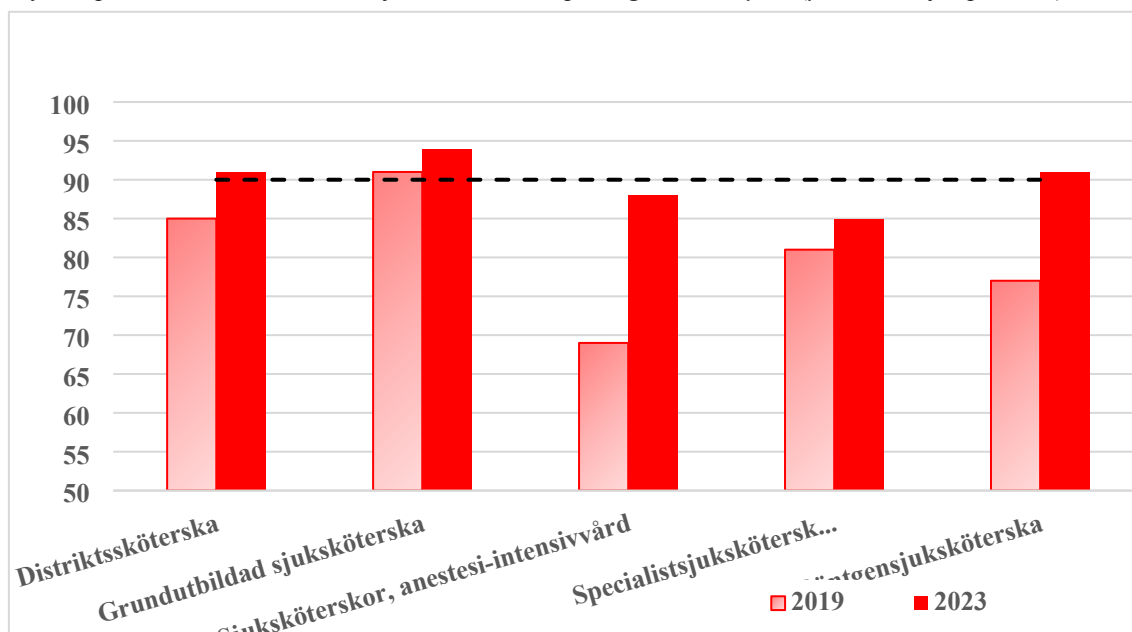

Källa: Socialstyrelsen (2024), Nationella planeringsstödet.

Bristen på erfarna anställda inom regionerna är ännu större. Mer än 90 procent av arbetsgivarna har brist på grundutbildade sjuksköterskor, distriktssköterskor och röntgensjuksköterskor. Mellan 2019 och 2023 har andel arbetsgivare som uppger brist på erfarna grundutbildade sjuksköterskor ökat från 91 till 94 procent.

Figur 13 Andel arbetsgivare som rapporterade om brist 2023 jämfört med 2019

Erfaren personal inom hälso- och sjukvården 2023, per legitimationsyrke (y-axeln börjar på 50 %)

Källa: Socialstyrelsen (2024), Nationella planeringsstödet.

För att kommunsektorn ska lyckas med sin personalförsörjning krävs både stora utbildningssatsningar och betydande ansträngningar för att öka välfärdssektorns attraktivitet. Centralt i detta sammanhang är högre löner, ökad personaltäthet och förbättrad arbetsmiljö.

Dagens finansieringssystem får i stället effekten att verksamheterna ute i regionerna kortsiktigt måste anpassas till det rådande kostnadsläget i stället för till medborgarnas långsiktiga behov av sjukvård, förskola och äldreomsorg. Hela kommunsektorn behöver stabila förutsättningar. Vänsterpartiet föreslår därför följande:

- Låt kommuner och regioner, tillfälligt eller tills vidare, använda riktade medel som generella.
- Vi kräver att landets kommuner och regioner före sommaren får besked om en lägsta nivå för statsbidrag i höstens budgetproposition.
- Staten måste garantera långsiktiga förutsättningar för kommuner och regioner – indexera statsbidragen så att de följer kostnadsutvecklingen.

Totalt beräknas underskottet i regionerna bli ca 15 miljarder kronor i år. Det innebär fortsatt enorma påfrestningar på den svenska sjukvården. Vänsterpartiet föreslår därför ett statligt räddningspaket till sjukvården för 2024:

- Anslå 15 miljarder kronor till regionerna för innevarande år.

5.4 Förslag på stopp för hyrpersonal i vården

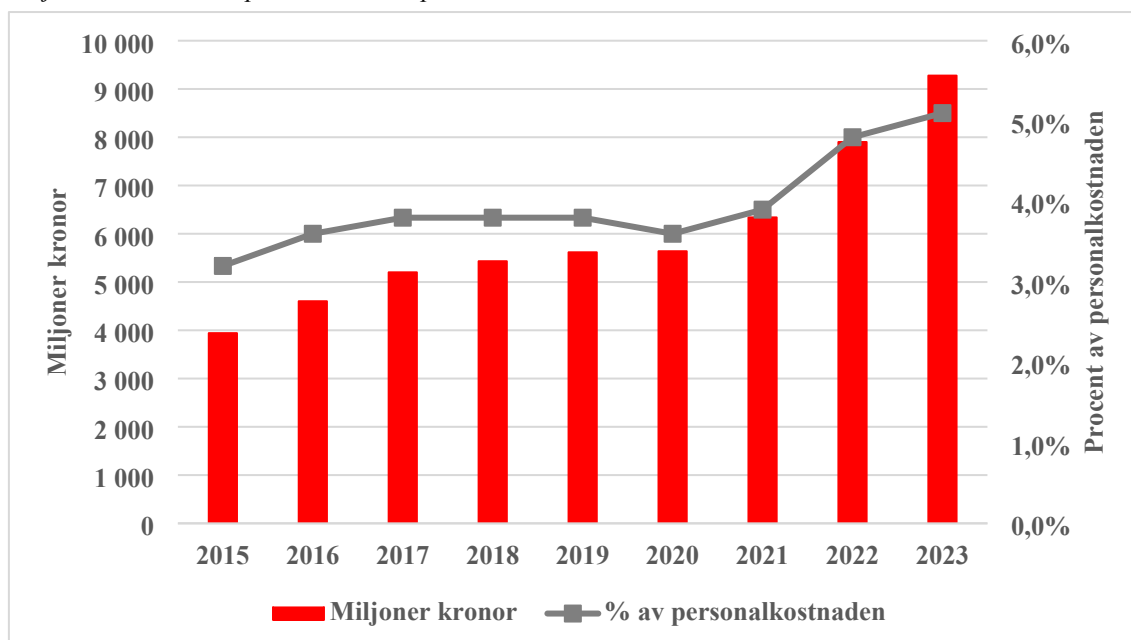
Regionernas kostnader för hyrpersonal är stora. Miljarder kronor som hade kunnat användas till att bygga välfärden försvinner i stället iväg i merkostnader. Alla regioner utom tre ökade dessutom sina kostnader för inhyrd personal inom hälso- och sjukvården förra året med 1,4 miljarder kronor – en ökning med hela 17 procent jämfört med 2022.¹⁹ I vissa regioner ökade hyrkostnaderna betydligt mer. Störst ökning skedde i Jämtland Härjedalen, med 79 procent, samt i Västernorrland och Norrbotten, där ökningen i båda regionerna nådde 65 procent. Totalt landade hyrnotan för hela landet på ca 9,3 miljarder kronor.²⁰

¹⁹ SKR (2024). *Kostnader för inhyrd personal i hälso- och sjukvården 2023*.

²⁰ Ibid.

Figur 14 Kostnader för inhyrd personal i hälso- och sjukvården 2015–2023

Miljoner kronor och i procent av total personalkostnad

Källa: SKR.

Regionerna har under flera år arbetat tillsammans för att uppnå ett oberoende av inhyrd personal. Satsningen är ett initiativ från samtliga regioner med regiondirektörerna som initiativtagare. Under 2023 har regionerna intensifierat arbetet med att minska hyrbemanningen och säkra tillgången till egen personal. Några regioner satte in särskilda åtgärder i slutet av året, men det stora flertalet implementerar sina insatser under de första månaderna 2024.

Sedan januari 2024 finns det också ett regiongemensamt avtal, med gemensam prisättning för olika bemanningstjänster i vården. Alla regioner kommer under året successivt att ansluta till avtalet för att avropa bemanningstjänster på ett mer likvärdigt sätt. Flera regioner har själva redan nu infört stopp för inhyrd personal. I oktober slutade exempelvis Region Skåne att hyra in sjuksköterskor på dagtid och fr.o.m. mitten av januari gäller stoppet alla tider på dygnet.²¹ Också i Halland har man infört ett stopp för hyrpersonal.²² Målet är en bättre situation på sikt, men vägen dit innebär en stor påfrestning för en redan pressad verksamhet.

Det är tydligt att regionerna har olika förutsättningar och behöver stöd i omställningen till att själva anställa fler och förbättra arbetsvillkoren för den befintliga bemanningen. I Region Stockholm är kostnaderna för hyrpersonal i hälso- och sjukvården enbart 2 procent av de totala personalkostnaderna medan de i Västernorrland var 18 procent 2023.²³ För många regioner är hyrpersonal i dagsläget den enda möjliga utvägen. Ett omedelbart stopp skulle i praktiken innebära att avdelningar behövde stänga helt eller tillfälligt.

Vänsterpartiet vill se ett avskaffande av hyrpersonal i vården från 2027. Det är dock helt centralt att ett sådant stopp kombineras med andra åtgärder från staten för att säkra

²¹ Region Skåne (2024). *Region Skånes hyrkostnader minskar efter hyrstoppet*. <https://www.skane.se/om-region-skane/nyheter/2024/region-skanes-hyrkostnader-minskar-efter-hyrstoppet/?parentQueryReferer=true>. Hämtad den 24 april 2024.

²² Osterberger, P. (2023). Stopp för hyrläkare på Region Hallands vårdcentraler. *SVT*, den 27 september. <https://www.svt.se/nyheter/lokalt/halland/stopp-for-hyrlakare-pa-region-hallands-varldcentraler--ifu3dr>. Hämtad den 24 april 2024.

²³ SKR (2024). *Kostnader för inhyrd personal i hälso- och sjukvården 2023*.

personalförsörjningen. Vi föreslår därför ett tiopunktsprogram för att avskaffa hyrpersonal i vården. Vi gör en särskild satsning på Norra sjukvårdsregionen och även glesbefolkade regioner. Förslaget beräknas kosta staten omkring 400 miljoner kronor 2025. Om merkostnaden för hyrpersonal beräknas vara omkring 30 procent (enligt SKR:s bedömning) skulle besparingen beräknat på kostnaderna för 2023 motsvara ca 3 miljarder kronor.²⁴

Vänsterpartiets 10-punktsprogram för att avskaffa hyrpersonal inom vården

- 1 Utöka läkarutbildningen med 500 platser åren 2025–2030. Fokus ska ligga på Norra sjukvårdsregionen, så att antalet examinerade läkare där på sikt kan öka från dagens 190 till 350.
- 2 Utöka sjuksköterskeutbildningen snarast med 1 000 nya utbildningsplatser med fokus på Norra sjukvårdsregionen. Där beräknas antalet examinerade sjuksköterskor 2025 minska från 600 till 530. Vi vill i stället se en expansion så att 800 sjuksköterskor kan examineras där varje år.
- 3 Skriv av studieskulderna för vårdutbildad personal som väljer att bo och arbeta i glesbefolkade regioner. Varje år ska 1/10 av studieskulderna skrivas av, så att hela studieskulden är avskriven efter 10 års tjänstgöring.
- 4 Tillskapa en nationell samordning av regionernas ansvar för arbetsplatsförlagd utbildning och vidareutbildning i syfte att säkra tillräckligt många utbildningsplatser/tjänster för att täcka kompetensförsörjningsbehovet av specialister. Vi vill se att förslagen i betänkandet Utvecklat samarbete för verksamhetsförlagd utbildning (SOU 2024:9) genomförs snarast.
- 5 Tillsätt en särskild nationell samordnare avseende regionernas arbetsmiljöarbete, då det är en av de främsta anledningarna till att personalen lämnar vårddyrket.
- 6 Förbjud regionanställda att ha en bisyssla som hyrpersonal.
- 7 Förtydliga lagstiftningen så att det blir klargjort att regionerna har rätt att sluta ett gemensamt avtal avseende hyrpersonal (exempelvis avseende priser).²⁵ Det behöver också bli tydligare att en läkare som varit anställd i en region har en karenstid innan hen kan återkomma som hyrläkare och att viten ska delas ut om avtal inte hålls.
- 8 Sätt konkreta mål för att minska hyrpersonalen under åren 2024–2026, med ambitionen att dessa ska minska med 75 procent till utgången av 2026.
- 9 Tillsätt en utredning som 2025 ska lämna förslag på hur ett stopp för hyrpersonal i vården kan fungera.
- 10 Stopp för hyrpersonal i vården från 2027.

6 Byggkrisen

Sedan 1990-talet, då den statliga bostadspolitiken ersattes med ett marknadsstyrt bostadsbyggande, har bostadsbristen och segregationen ökat. Från att ha varit en grundbult i svensk välfärdspolitik har bostaden kommit att bli ett investeringsobjekt på en privat

²⁴ Riksdagens utredningstjänst (dnr 2024:488) och egna uträkningar.

²⁵ Det nuvarande avtalet har flera gånger överklagats av bemanningsföretag som påverkas. Den 16 november 2023 meddelade Kammarrätten i Göteborg att man beslutat att inte ingripa mot regionernas gemensamma upphandling av hyrpersonal. Även om det nu finns ett gemensamt avtal på plats har processen inneburit ett onödigt förhållande från bemanningsföretagen.

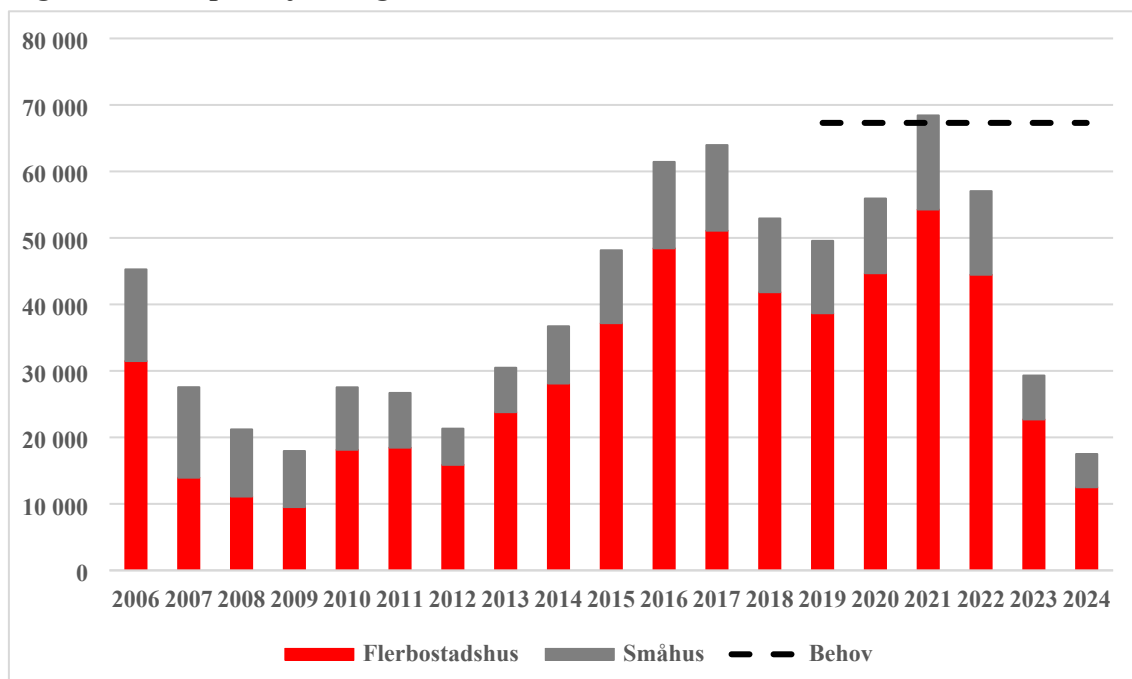
marknad. Vinstintresset och bristen på socialt ansvarstagande står i vägen för att lösa bostadsbristen. Det byggs för lite, för långsamt och för dyrt.

Den pågående krisen i byggbranschen är allvarlig och riskerar att få konsekvenser under lång tid framöver. Vid 90-talskrisen lämnade 20 000 byggnadsarbetare branschen för att sedan aldrig komma tillbaka, ett scenario som Svenska Byggnadsarbetareförbundet nu varnar för kan bli verklighet igen.²⁶

Förra året påbörjades byggnation av 29 350 lägenheter. Det är 49 procent färre än året innan.²⁷ Enligt branchorganisationen Byggföretagen föll investeringarna i nya bostäder med 37 procent under förra året, som en konsekvens av stigande byggkostnader i kombination med minskad efterfrågan. Det är den största nedgången ett enskilt år sedan 2009.²⁸ Bostadsinvesteringarna beräknas minska ytterligare, med 15 procent under 2024, för att sedan vända upp något. Det mesta talar dock för en långvarig byggtakt som ligger betydligt lägre än det faktiska behovet.²⁹

Enligt Boverkets prognos kommer knappt 20 000 bostäder (inklusive ombyggnader) att påbörjas under 2024. Det ska ställas mot de ca 67 000 bostäder per år som behövs för att komma till rätta med det befintliga underskottet på bostäder.³⁰

Figur 15 Antal påbörjade lägenheter 2006–2023

Källa: SCB och Boverket.

Under 2023 uppgick antalet sysselsatta i byggindustrin till 381 600 personer. Branschens egen prognos är att sysselsättningen förväntas sjunka med 1,5 procent under 2024, dvs.

²⁶ Byggnads (2024). *Byggnads kommenterar uteblivna byggsatsningar i vårbudgeten*. <https://www.byggnads.se/aktuellt/2024/byggnads-kommenterar-uteblivna-byggsatsningar-i-varbudgeten/>. Hämtad den 19 april 2024.

²⁷ SCB (2024). *Minskad byggtakt under 2023*. <https://www.scb.se/hitta-statistik/statistik-efter-amne/boende-byggande-och-bebyggelse/bostadsbyggande-och-ombyggnad/bygglov-nybyggnad-och-ombyggnad/pong/statistiknyhet/paborjad-nybyggnation-av-bostadslagenheter-2023-preliminara-uppgifter/>. Hämtad den 18 april 2024.

²⁸ Byggföretagen (2024). *Byggkonjunkturen #1 2024*.

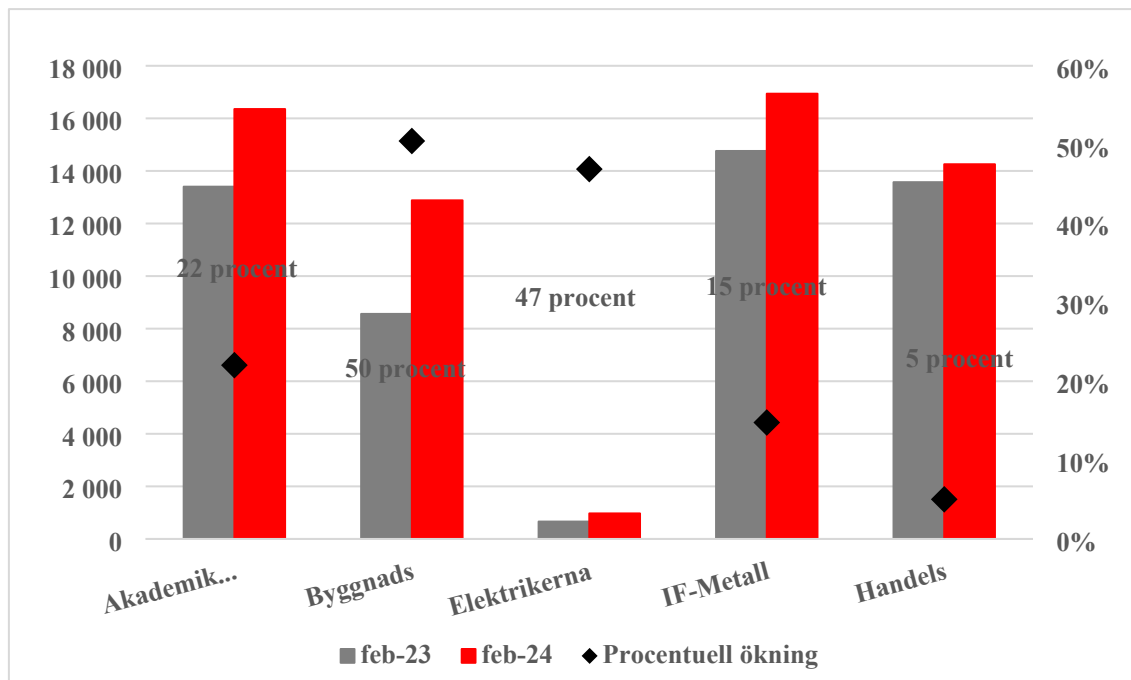
²⁹ Boverket (2023). *Byggprognos revidering oktober 2023*.

³⁰ Ibid.

med 5 700 personer.³¹ Enligt Arbetsförmedlingen ökade varslen i byggbranschen med 59 procent det första kvartalet i år jämfört med samma period i fjol.³² Samtidigt ligger antalet arbetslösa medlemmar i Byggnads a-kassa på över 10 procent.

Figur 16 Inskrivna arbetslösa i fem a-kassor

Antal i februari 2023 och februari 2024

Källa: Arbetsförmedlingen.

För varje arbete i byggbranschen skapas dessutom ytterligare andra inom exempelvis arkitektur, teknikkonsulter, material och transporter, vilket gör att påverkan blir betydligt större. Enligt Stockholms Handelskammare kan sysselsättningseffekten av en mildare kris kulminera redan 2024 med omkring 33 000 färre sysselsatta bara i Stockholmsregionen jämfört med ett scenario där byggsektorn skulle leverera i nivå med bostadsbehovet.³³

Som ett resultat av krisen märks ett högt antal konkurser. Enligt Myndigheten för tillväxtpolitiska utvärderingar och analyser ökade antalet konkurser inom byggindustrin med 37 procent under 2023 jämfört med föregående år.³⁴ I januari i år låg antalet konkurser på det dubbla jämfört med det genomsnittliga antalet konkurser per månad det senaste decenniet. Mest utsatta är småföretag i storstadsregionerna.³⁵

Sverige behöver en ny bostadspolitik med betydligt högre ambitioner än vad som varit fallet de senaste decennierna. Med Vänsterpartiets politik hade situationen varit en annan. En hållbar och långsiktig politik som kan möta de utmaningar vi står inför i form av hemlöshet, bostadssegregation och behovet av klimatomställning. Men regeringen behöver också vidta åtgärder här och nu för att inte förvärpa en redan allvarlig situation.

³¹ Byggföretagen (2024). *Byggkonjunkturen #1 2024*.

³² Arbetsförmedlingen (2024). *Statistik om varsel*. <https://arbetsformedlingen.se/statistik/statistik-om-varsel>. Hämtad den 20 april 2024.

³³ Stockholms Handelskammare (2024). *Notan för byggkrisen*.

³⁴ Tillväxtanalys (2024). *Konkurser och offentliga ackord 2023. Statistik 2024:02*.

³⁵ Stockholms Handelskammare (2024). *Notan för byggkrisen*.

6.1 Stora investeringsbehov i kommunerna

Sveriges kommuner och regioner står i dag inför stora investeringsbehov, inte minst kopplat till en åldrande befolkning med ökade vård- och omsorgsbehov, men också i fråga om infrastruktur och att ge markförutsättningar för ökat bostadsbyggande och klimatanpassning. Det handlar bl.a. om äldre infrastruktur och fastigheter som behöver rustas upp och anpassas för att leva upp till nya miljö- och kvalitetskrav. Många befintliga avlopps- och vattenledningar, idrottsanläggningar, sjukhus och bostäder runtom i landet har nått slutet på sin tekniska livslängd. Samtidigt har nästan alla kommuner och regioner pressade ekonomier och över tid en allt större skuldsättning som leder till att nödvändiga investeringar skjuts på framtiden. Kommuninvest redovisar att höga byggkostnader och stigande räntor gör det allt svårare att få ihop investeringskalkylerna.³⁶

En lång rad regeringar har gjort sig skyldiga till att låta den offentliga bygg- och anläggningsskulden växa. Med Vänsterpartiets politik hade situationen sett annorlunda ut. Vi avsätter 700 miljarder kronor över 10 år för investeringar i bl.a. energiförsörjning, transport och bostadsbyggande.

Många kommuner står inför förändrade behov av verksamhetslokaler. Boverket bedömer att det behövs ca 67 000 bostäder per år fram till 2030.³⁷ I samband med detta behövs både **nya skolor och förskolor**. Dessutom är en stor andel av de befintliga skolorna och förskolorna byggda under 1960–1980-talen och är nu i stort behov av **att renoveras eller byggas om**.³⁸ Den demografiska utvecklingen påverkar också behovet, liksom behovet av äldreboenden.

Enligt branchorganisationen Svenskt Vatten uppgår **investeringsbehovet för VA** i Sverige till 31 miljarder kronor per år, eller 560 miljarder kronor fram till 2040.³⁹ Det är 11 miljarder mer per år än vad som faktiskt investeras. Organisationerna har gjort ett försök att kvantifiera behovet av personella resurser och uppskattar att det rör sig om mer än 18 000–25 000 direkta och indirekta årsarbeten. Men trots behoven har bara var tredje kommun en plan för hur man ska finansiera VA-infrastrukturen, och knappt hälften av kommunerna bedömer att de har kompetens och kapacitet för majoriteten av projekten. Förnyelsebehovet i fråga om befintlig infrastruktur är stort och skjuts på framtiden. Redan i dag är dessutom VA-taxan 500 procent högre i landets dyraste kommun jämfört med den billigaste. I ett läge där hushållen är hårt pressade av kostnadsökningar är ytterligare höjningar inte en önskvärd väg framåt.

Ett annat område som kräver stora investeringar är **behovet av klimatanpassning i den fysiska planeringen**. Trots skillnader mellan hur olika kommuner påverkas av klimatförändringen finns det ett behov av åtgärder över hela landet. Riskerna för översvämningar är t.ex. gemensam för alla kommuner. I SKR:s ekonomirapport konstateras att investeringarna för att hantera kommande klimatanpassningar i kommunerna beräknas motsvara ”hundratals miljarder kronor”.⁴⁰

De riktade statsbidrag kommuner i dag kan söka från MSB bedöms av SKR som långt ifrån tillräckliga.⁴¹ I Klimatanpassningsutredningen (SOU 2017:42) uppskattades

³⁶ Kommuninvest (2024). *Den kommunala låneskulden 2023*.

³⁷ Boverket (2023). *Byggprognos revidering oktober 2023*.

³⁸ Boverket (2020). *Bygga om, bygga till eller bygga nytt – flera faktorer påverkar valet*.

³⁹ Svenskt Vatten (2023). *Investeringsbehov och framtida kostnader för kommunalt vatten och avlopp – en analys av investeringsbehov 2022–2040*.

⁴⁰ SKR (2023). *Ekonomirapporten 2023*.

⁴¹ SKR (2020). *Hemställan – Staten måste öka och förbättra sitt stöd till klimatanpassning i kommuner och regioner, ärendenr: 19/01550*.

kostnaden för att genomföra nödvändiga klimatanpassningsåtgärder för enbart ras, skred och erosion uppgå till 137–205 miljarder kronor fram till år 2100.⁴² Om vi antar en jämn fördelning över tid så innebär detta ca 2–3 miljarder kronor per år. Sannolikt behöver dock dessa kostnader tas med tyngdpunkten på de närmaste decennierna.

Nio av tio kommuner uppger att de har påverkats av klimatförändringar och/eller extrema väderhändelser.⁴³ Det handlar framför allt om ökad temperatur, ökad nederbörd och förändrade flöden. Ungefär lika många kommuner uppger att de arbetar med klimatanpassning. Samtidigt har mindre än hälften av kommunerna avsatt resurser för klimatanpassningsarbetet.

SKR gav 2016 ut rapporten **Skulden till underhåll – Det kommunala underhållsbehovet för gator, broar och belysning**.⁴⁴ I denna uppskattas kommunsektorns underhållsskuld till 14,6 miljarder kronor. Trafikverket gör en bedömning att ett ökat ramanslag med 20 procent skulle krävas för att beta av den totala underhållsskulden för vägar i Sverige.⁴⁵ Om denna ökning tillämpas på det kommunala vägnätet skulle det innebära att anslagen behöver öka med 4,5 miljarder kronor – från 22 miljarder kronor (2022) till 26,5 miljarder kronor.

Enbart de tre områden som nämns ovan kräver ökade investeringar på totalt ca 18 miljarder kronor per år.

Diskussioner om att öka de offentliga infrastrukturinvesteringarna följs ofta av invändningar om s.k. reala begränsningar som ett hinder – dvs. brist på arbetskraft – och att projekten riskerar att tränga undan privata investeringar. I dag ser dock situationen annorlunda ut. Bygg- och anläggningsmarknaden har närmast kollapsat, och det finns gott om både ledig arbetskraft (arbetslösa) och maskiner (realkapital).

6.2 Förslag: Sverigejobb

Behovet av kommunala infrastrukturinvesteringar är stort. Det finns nu starka skäl att tidigarelägga kommunala och regionala investeringar för att dämpa arbetslösheten och förstärka konjunkturen. Det hindras dock av situationen i de kommunala ekonomierna. Den pressade ekonomiska situation som råder riskerar snarare att leda till att nödvändiga investeringar skjuts på framtiden. Det är självklart att den löpande verksamheten prioriteras, men problemet är att det byggs upp en underhålls- och investeringskuld i kommuner och regioner.

Under goda tider, när kommuner och regioner har råd att börja betala av denna skuld, går också privat sektor för full fart. Då finns en risk för snabbt stigande priser om konkurrensen om befintlig arbetskraft är stor, vilket kan fördyra projekten.

Det är därför fördelaktigt om det offentliga investeringar är kontracykliska, dvs. ökar i sämre tider. När privat sektor går för fullt igen kan då de offentliga investeringarna i stället plana ut något. Det skulle långsiktigt innebära lägre investeringskostnader och över tid också en lägre arbetslöshet. Det förutsätter dock att staten bidrar till att ändra dagens logik och ger kommuner och regioner förutsättningar att tidigarelägga sina investeringar.

⁴² SOU 2017:42 *Betänkande av Klimatanpassningsutredningen*.

⁴³ Svenska Miljöinstitutet (2023). *Klimatanpassning 2023 – så långt har Sveriges kommuner kommit*.

⁴⁴ SKR (2016). *Skulden till underhåll – Det kommunala underhållsbehovet för gator, broar och belysning*.

⁴⁵ Trafikverket (2023). *Inriktningsunderlag för infrastrukturplaneringen – för perioden 2026–2037*.

Just nu är ett utmärkt tillfälle att börja betala av den befintliga bygg- och anläggningskulden inom offentlig verksamhet. Målet är att tidigarelägga offentliga investeringar som annars skulle skjutas upp på grund av det ansträngda ekonomiska läget. Det handlar t.ex. om renovering av skolor och förskolor, anläggningsarbeten för nybyggnation, reinvesteringar i VA-infrastruktur, klimatanpassningar i den fysiska miljön och avbetalning av underhållsskulden för det kommunala vägnätet.

Vi föreslår en modell som innebär att staten går in och tar hälften av investeringskostnaden för planerade projekt som utförs mellan 2024 och 2026. En del av stödet kan konstrueras så att kommuner kan ansöka om stöd hos MSB på samma sätt som i dag, men omfattningen – såväl ramen som inriktningen – bör vara betydligt större. En central förutsättning är att den planerade verksamheten ägs och drivs i offentlig regi. Genom ett anbudsförfarande kan sedan privata aktörer vara med och realisera investeringen.

Detta ska kombineras med en ny arbetsmarknadspolitisk insats kallad *Sverigejobb*, riktad till arbetslösa med kompetens inom bygg och anläggning. Modellen innebär en form av anställningsstöd där staten tar 80 procent av kostnaderna för anställningen. Villkoret ska vara 100 dagar i arbetslöshet och en utbildning inom bygg och anläggning eller motsvarande kvalifikationer. Befinner man sig i arbetslöshet har man företräde till anställning. De ska i likhet med andra subventionerade anställningar ha fulla rättigheter och lön som andra anställda.

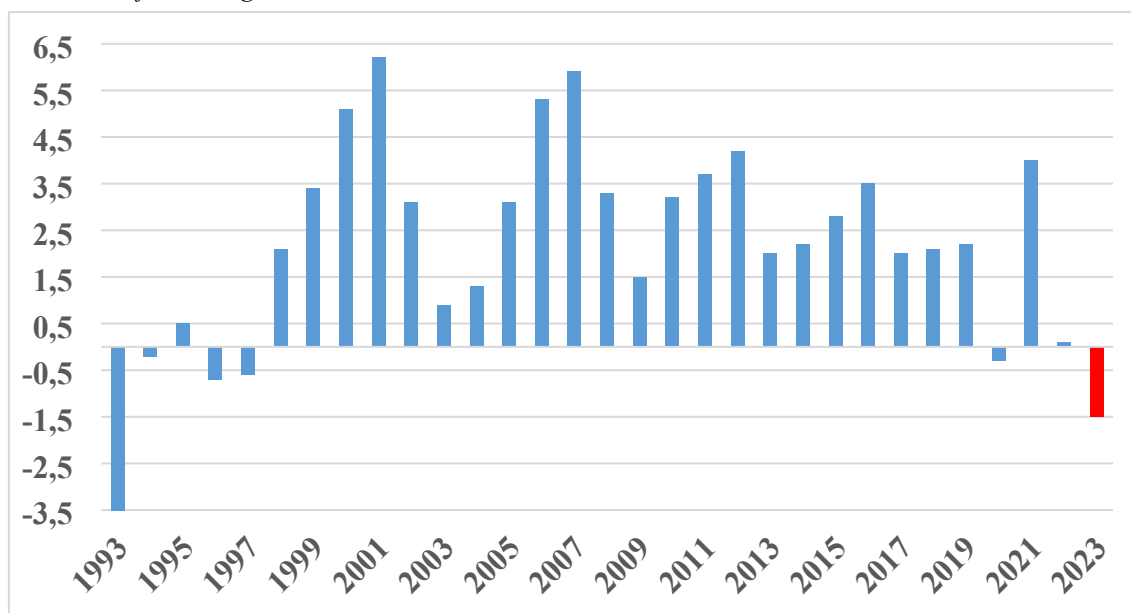
Vi beräknar att investeringsbehoven i ett första steg kan uppgå till 20 miljarder kronor per år. Om allt detta kommer till stånd skulle det innebära att staten står för 10 miljarder kronor. Om dessa investeringar tidigareläggs så kan det bidra till en sysselsättningsökning med 25 000 personer – vilket skulle kunna ge en tydlig sänkning av arbetslösheten med start redan i år, 2024.

7 Hushållskrisen har stadigt förvärrats

Förra året, 2023, kommer att gå till historien som ett av de år då hushållens reala disponibla inkomster minskade som mest. Det är 30 år sedan hushållen såg en motsvarande minskning av sin köpkraft. Med undantag för det inledande pandemiåret har hushållens disponibla inkomster inte backat sedan 1997 och inte minskat i den här storleksordningen sedan 1993.

Figur 17 Förändring i real disponibel inkomst

Procentuell förändring

Källa: SCB.

Anledningen är en kombination av inflationschock och regeringens kompakta ovilja att agera för att stötta hushållen i den svåra krisen.

Inflationen har totalt sett ökat med 8,5 procent per år i två års tid. Det innebär att även om arbetstagarna har fått löneökningar på 3–4 procent per år så har reallönen ändå minskat med 10 procent sedan 2021. För den som har a-kassa, aktivitetsstöd, etableringsersättning eller dagersättning som asylsökande ökar inte inkomsterna alls – så de disponibla inkomsterna faller i takt med inflationen. A-kassan sänks dessutom för många vid dag 101 och 201.

De senaste årens snabba prisökningar på basvaror såsom el, boende, mat och drivmedel gör att fler hushåll får svårt att klara sin grundläggande försörjning. På två år har boendekostnaderna ökat med 26 procent och livsmedelspriserna med 25 procent, enligt SCB:s konsumentprisindex. Boende, livsmedel och transporter utgör mer än hälften av hushållens utgifter. För hushåll med mindre marginaler utgör dessa utgifter nu större delen av den samlade konsumtionen. Det handlar om nödvändiga utgifter som är svåra att ersätta eller minska.

Barnfamiljer lägger en större andel av sin inkomst på mat och boende. Dessa familjer är också i högre utsträckning beroende av stöd från samhället. Varken underhållsstödet, barnbidraget eller bostadsbidraget är indexerat, och de har därför urholkats i takt med inflationen.

SCB gör årligen undersökningar om befolkningens levnadsförhållanden. Att inte ha råd med en viss levnadsstandard karakteriseras som att man lever i materiell och social fattigdom. För att mäta det undersöks om personer

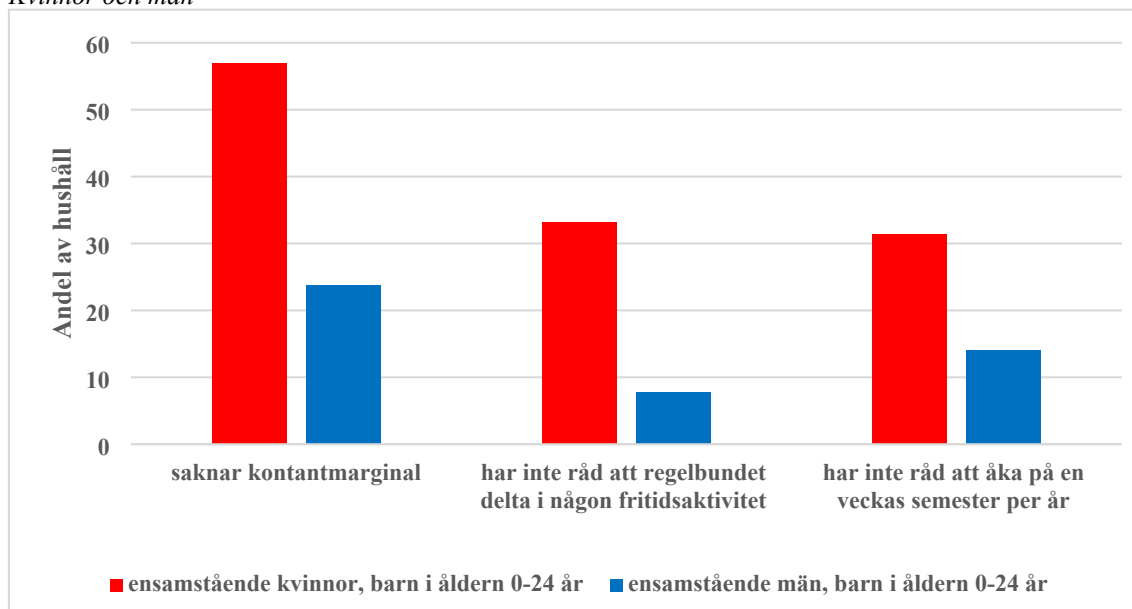
- kan betala oförutsedda utgifter på minst 13 000 kronor utan att låna eller be om hjälp
- har råd med en veckas semester per år
- kan betala skulder: bostadslån, hyra, räkningar, avbetalningsköp
- har råd med en måltid med kött, kyckling, fisk eller motsvarande vegetariskt alternativ varannan dag
- har råd att hålla bostaden tillräckligt varm
- har tillgång till bil

- har tillgång till internet
- har råd att ersätta utslitna möbler
- har råd att ersätta utslitna kläder
- har två par skor
- har råd att spendera en mindre summa på sig själv varje vecka
- har råd att regelbundet delta i någon fritidsaktivitet som kostar pengar
- har råd att träffa familj eller vänner för att fika eller äta middag minst en gång i månaden.

Närmare 1,7 miljoner människor i Sverige bor i hushåll som saknar kontantmarginal, dvs. förmågan att betala en oförutsedd utgift på minst 13 000 kronor.⁴⁶ Det är 20 procent av samtliga hushåll i landet. Av ensamstående kvinnor med barn var det så stor andel som 57 procent som sakande kontantmarginal 2023. Mer än en fjärdedel av ensamstående kvinnor med barn har inte råd att åka på en veckas semester eller att spendera en mindre summa på sig själv.

Figur 18 Andel ensamstående föräldrar med ekonomiska svårigheter 2023

Kvinnor och män

Källa: SCB.

I en undersökning av Rädda Barnen, Röda Korset, Hyresgästföreningen och Majblomman framträder en tydlig bild av situationen för barnfamiljer och familjer med lägre inkomster.⁴⁷ I undersökningen, som gjordes i början av 2024, anger 42 procent av ensamstående föräldrar med lägre inkomst att de har behövt *låna* pengar för att kunna betala det mest grundläggande de senaste sex månaderna. Detta är en kraftig ökning jämfört med resultat från samma undersökning förra året. 41 procent skulle som mest klara av ökade utgifter på 1 000 kronor innan det blir svårt att betala räkningarna – också det en kraftig försämring jämfört med förra årets undersökning.

46 procent av de ensamstående föräldrar som deltog i undersökningen har inte haft råd att köpa näringsriktig mat varje dag i veckan, och 20 procent har inte haft råd att äta

⁴⁶ SCB (2023). *Hälften av alla ensamstående föräldrar saknar kontantmarginal.*

<https://www.scb.se/pressmeddelande/halften-av-alla-ensamstaende-foraldrar-saknar-kontantmarginal/>. Hämtad den 24 april 2024.

⁴⁷ Hyresgästföreningen m.fl. (2024). *Barnfamiljers ekonomiska svårigheter 2024.*

sig mätta vid något eller flera tillfällen de senaste sex månaderna. Drygt varannan (54 procent) ensamstående förälder och 34 procent av de sammanboende föräldrarna har haft svårigheter att betala fritidsaktiviteter till barnen.

Sammantaget visar dessa siffror på en extrem situation för många familjer, som dessutom förvärrades under förra året. Organisationerna efterlyser konkreta åtgärder från regeringen – såsom höjt bostadsbidrag, höjt barnbidrag, bidrag till fritidsaktiviteter och avgiftsfri kollektivtrafik till barn och unga.

Vänsterpartiet har vid upprepade tillfällen fört fram såväl dessa som andra förslag för att underlätta för hushållen i krisen. Tidigt i krisen föreslog vi dessutom att matjättarnas möjligheter till prisökningar skulle regleras⁴⁸ och att regeringen skulle pressa fram sänkta boräntor med hjälp av den statliga banken SBAB⁴⁹. Vidare har vi i vår budgetmotion för 2024 föreslagit slopat karensavdrag, bostadsbidrag som följer inkomster och hyror, höjt och inflationsskyddat barnbidrag samt höjt försörjningsstöd med fokus på barnfamiljerna.⁵⁰ Detta är åtgärder som skulle ha pressat tillbaka inflationen och samtidigt stärkt hushållens inkomster och därmed förbättrat köpkraften rejält. Men regeringen har i stället valt att sätta sig på läktaren och lugnt se på när många hushåll går under ekonomiskt. För att gynna utvalda grupper av väljare har man i stället satsat på att sänka bensin- och dieselskatten och att införa ett nytt jobbskatteavdrag för 11 miljarder kronor.

7.1 Regeringens jobbskatteavdrag går till de välbeställda

Att säga att regeringen inte gör något för hushållen i år är inte helt sant. Vissa hushåll får del av ytterligare ett jobbskatteavdrag. Det är som en trasig speldosa som alltjämt går igång med sin sorgliga melodi – borgerliga regeringars jobbskatteavdrag. I år får vi så det åttonde i ordningen. Detta kostar statskassan 13 miljarder kronor (11 miljarder i nytt jobbskatteavdrag och 2 miljarder i grundavdrag till pensionärer), och totalt lägger vi 180 miljarder kronor per år på denna reduktion av statliga inkomster.

Det är en dyr reform som inte ger normalinkomsttagare speciellt mycket mer i plånboken. En barnskötare med en lön på 25 000 kronor i månaden får en skattesänkning på 113 kronor, en byggnadsarbetare får 211 kronor och en sjuksköterska får 271 kronor i månaden. Men personer som är föräldralediga, sjuka eller arbetslösa får inte del av denna skattesänkning. Det blir därför en mycket ojämn fördelning av de miljarder som nu betalas ut.

⁴⁸ Vänsterpartiet (2023). *Billigare mat med lagstiftning mot överpriserna*.

<https://www.vansterpartiet.se/nyheter/billigare-mat-med-lagstiftning-mot-overpriserna/>. Hämtad den 24 april 2024.

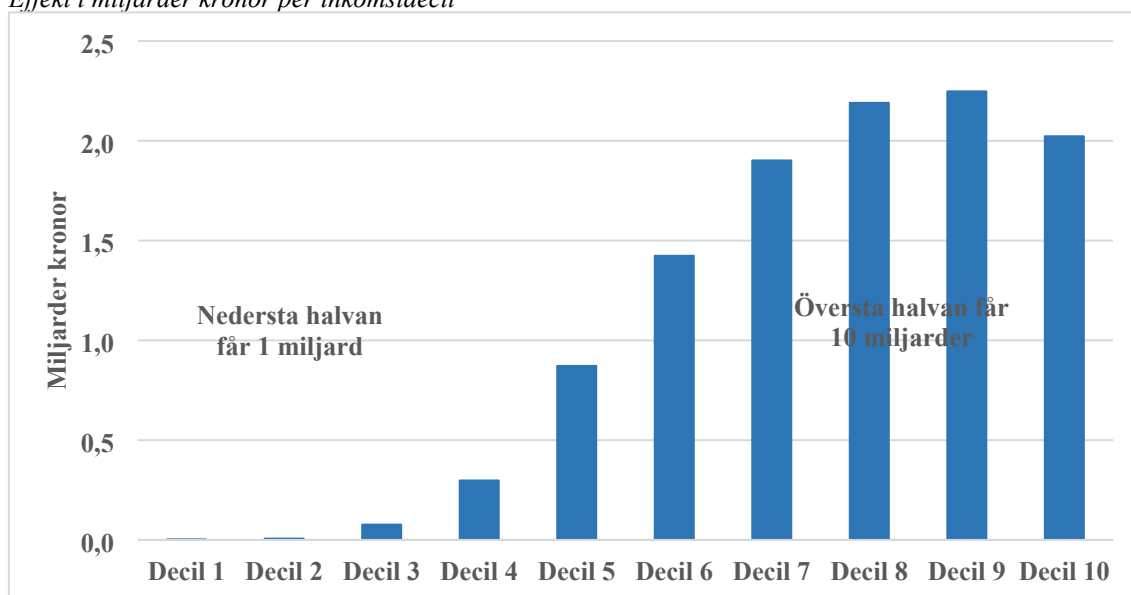
⁴⁹ Vänsterpartiet (2023). *Använd statens bank för att sänka boräntorna*.

<https://www.vansterpartiet.se/nyheter/anvand-statens-bank-for-att-sanka-borantorna/>. Hämtad den 24 april 2024.

⁵⁰ Vänsterpartiet (2023). *Rädda välfärden – för ett tryggare Sverige (mot. 2023/24:2385)*.

Figur 19 Fördelning av 11 mdr i jobbskatteavdrag 2024

Effekt i miljarder kronor per inkomstdecil

Källa: RUT 2024:482. Fördelningen är gjord efter individuell disponibel inkomst.

När hela årets jobbskatteavdrag på 11 miljarder kronor fördelas på alla inkomsttagare ser vi tydligt vilka inkomstintervall som får ta del av skatteavdraget. Det blir tydligt att den absoluta majoriteten av skattesänkningen – så mycket som 90 procent – tillfaller den halva av befolkningen som har högst inkomster.⁵¹

7.2 Förslag på avgiftsfri kollektivtrafik för unga på kvällar, helger och lov

Ingen ska behöva avstå från en aktiv fritid eller ett sommarjobb för att hushållet har det ekonomiskt tufft. Just nu höjs priserna för kollektivtrafiksresenärer på många platser i Sverige. Priset för kollektivtrafiken har ökat nästan dubbelt så mycket som priset för drivmedel sedan 2000. I genomsnitt har konsumentpriserna (KPI) ökat med ca 60 procent, samtidigt som priserna i lokaltrafiken har ökat med 160 procent – mer än dubbelt så mycket. För att vända utvecklingen krävs det en politik som ger förutsättningar för en utbyggd, tillgänglig kollektivtrafik som alla har råd med, och som gör att folk ställer bilen hemma. Att åka kollektivt möjliggör för många unga att t.ex. vara med på fotbollsträningen eller träffa kompisar efter skolan. När priserna höjs i kollektivtrafiken kan det vara sista droppen för en ensamstående mamma som gör att månaderna inte kan och inte kommer att gå ihop.

Vänsterpartiet föreslår att kollektivtrafik för unga mellan 12 och 18 år görs avgiftsfri på kvällar, helger och lov, för att ungdomar ska kunna ta bussen till fotbollsträningen, ridhuset och sommarjobbet. Satsningen skulle kosta ca 1 miljard kronor per år, pengar som Vänsterpartiet omfördelar i vårbudgeten från regeringens missriktade satsning på flygbolagen. I ekonomiskt tuffa tider måste investeringar gå till ungdomar och klimat-

⁵¹ Individer i inkomstdecil 6 har inkomster efter skatt och ersättningar mellan ca 310 000 och 350 000 kronor. I inkomstdecil 10 är de disponibla inkomsterna 570 000 kronor och uppåt.

omställningen, inte till en flygbransch som är på god väg att öka sina utsläpp till samma nivåer som före pandemin.⁵²

7.3 Förslag på skatt på övervinster i elnätsbolagen

Den 3 april meddelade Energimarknadsinspektionen (EI) att man beslutat om elnätsföretagens intäktsramar för perioden 2024–2027, dvs. de totala avgifter som elnätsföretagen får ta ut av sina kunder under en fyraårsperiod.⁵³ Intäktsramarna innebär en ökning med ungefär 100 miljarder kronor och bedöms leda till högre elnätsavgifter för elnätskunderna de kommande åren.

Bakgrunden är att riksdagen i maj 1994 beslöt att genomföra en avreglering av elmarknaden. Ett beslut som efter visst dröjsmål trädde i kraft den 1 januari 1996. Avregleringen innebar att handel med el konkurrensutsattes och att elnäten numera drivs som reglerade monopol.⁵⁴

De senaste tio åren har de tre största bolagen Eon, Ellevio och Vattenfall höjt avgifterna på elnäten dubbelt så mycket som den genomsnittliga prisökningen i samhället.^{55, 56} De stora elnätsbolagens vinstmarginaler har legat på uppemot 40 procent, och så mycket som 75 procent har kunnat skickas vidare till ägarbolag enligt en tidigare granskning av DN.⁵⁷ Enligt tidningen översteg elnätsbolagens intäkter kostnaderna med i genomsnitt 30 procent, eller 10 miljarder kronor, per år mellan 2012 och 2020.

⁵² SCB (2024). *Växthusgasutsläppen från Sveriges ekonomi minskar med 3 procent 2022*.

<https://www.scb.se/hitta-statistik/statistik-efter-amne/miljo/miljoekonomi-och-hallbar-utveckling/miljorakenskaper/pong/statistiknyhet/utslapp-till-luft-2022/>. Hämtad den 15 april 2024.

⁵³ Energimarknadsinspektionen (2024). *Nu har EI beslutat om elnätsföretagens intäktsramar för perioden 2024–2027*. <https://ei.se/om-oss/nyheter/2024/2024-04-03-nu-har-ei-beslutat-om-elnatsforetagens-intaktsramar-for-perioden-2024-2027>. Hämtad den 22 april 2024.

⁵⁴ Energimarknadsinspektionen (2024). *Elmarknaden*. <https://ei.se/konsument/el/elmarknaden>. (Hämtad 20-04-22.)

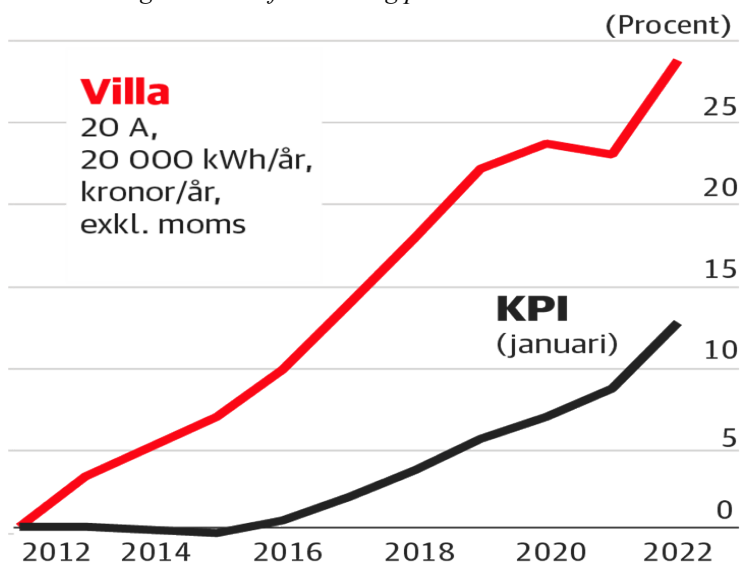
⁵⁵ Fröberg, J. & Björkland, S. (2023). Mitt i elkrisen: Elbolag höjer nätavgifterna – myndigheterna maktlösa. *Dagens nyheter*, den 31 januari, uppdaterad den 24 mars. <https://www.dn.se/ekonomi/mitt-i-elkrisen-elbolag-hojer-natavgifterna-myndigheterna-maktlosa/>. Hämtad den 15 april 2024.

⁵⁶ Nils Holgersson-gruppen (2023). *Nils Holgersson-rapporten 2023*.

⁵⁷ Fröberg, J. (2024). Elnätsbolagen hotar med höjda avgifter. *Dagens Nyheter*, den 25 mars. <https://www.dn.se/ekonomi/elnatsbolagen-hotar-med-hojda-avgifter/>. (Hämtad 24-24-15.)

Figur 20 Elnätspriser över tid

Procentuell utveckling jämfört med KPI (konsumentprisindex) för en genomsnittsvilla med 20 A huvudsäkring och en årsförbrukning på 20 000 kWh

Källa: DN/Energimarknadsinspektionen.

Eftersom nätverksamhet är naturliga monopol ansvarar EI för att reglera företagens intäktsramar. Regleringen sker i perioder om fyra år och ska säkerställa att elnätsföretagen inte ges möjlighet att utnyttja sin monopolsituation på ett otillbörligt sätt. Elnätsbolagen är dock sällan nöjda med de satta ramarna, och de har prövats av domstol vid ett antal tillfällen. Elnätsbolagen har vunnit över EI i nästan alla rättsprocesser och därmed fått kraftigt utökade intäktsramar över tid. Mellan åren 2012 och 2019 har de därmed kunnat ta ut 24 miljarder kronor mer av elkunder än vad EI funnit skäligt.

Figur 21 Redovisade intäkter jämfört med EI:s intäktsramar

Not: På grund av nyligen avslutade domstolsprocesser ska EI fatta nya beslut rörande elnätsbolagens intäktsramar för 2020–2023. Därför berör intäktsramarna i diagrammet endast perioden 2012–2019.

Källa: DN/Energimarknadsinspektionen.

Bakgrunden till att EI förlorat i domstol är en oförenlighet mellan EU-rätten och svensk lagstiftning, som är den som EI utgått ifrån. Denna oförenlighet avses justeras med förslagen i SOU 2023:64, där man bl.a. föreslår att lagstiftningen som rör intäktsramar ska ändras så att EI självständigt ska kunna utforma regleringen.⁵⁸ Det innebär förhoppningsvis att EI i framtiden kommer att kunna sätta intäktsramar för kommande perioder som är skäligen och inte innebär kraftiga övervinster.

Lagstiftningen kommer dock för sent för att påverka den nyligen beslutade fyraårsperioden 2024–2027. Under de kommande fyra åren kommer elnätsbolagen att kunna höja priserna med ytterligare 40 procent och tillskansa sig ytterligare 100 miljarder kronor av hushållens pengar.

Av lagtekniska skäl går det inte att förhindra de oskäligen elnätspriserna och de fastställda intäktsramarna för perioden 2024–2027. Det är däremot möjligt för staten att begränsa prisökningen genom att beskatta företagen på motsvarande belopp som övervinsterna utgör.

Vänsterpartiet föreslår därför en tillfällig skatt på elnätsföretagens övervinster för att elnätsavgifterna för hushållen inte ska höjas ytterligare. De fastställda intäktsramarna berör över 170 bolag som ofta ingår i stora koncerner. Möjligheten att förändra vinsten i bokslutet för de enskilda bolagen är betydande via s.k. finansiella bokslutsdispositioner och koncernbidrag. Det gör att en vanlig bolagsskatt på elnätsbolagen inte skulle bli effektiv. Vänsterpartiet föreslår därför en tillfällig skatt på rörelseresultatet under de fyra år som dessa övervinster kommer att uppstå. En försiktig och preliminär bedömning är att skatten under perioden kan dra in över 100 miljarder kronor om elnätsbolagen skulle genomföra planerade prishöjningar. De kraftiga höjningar av elnätspriserna som skett sedan 2012 motiverar att elnätsavgifterna ligger still för företagen den kommande fyraårsperioden och att tillskottet på 100 miljarder kronor därmed dras tillbaka den kommande fyraårsperioden. Skatten kan dock antas innebära att elnätsföretagen inte ser någon anledning att nyttja hela intäktsramen och därmed inte höjer elnätsavgifterna. Det skulle innebära att förslaget genererade betydligt lägre skatteintäkter. För Vänsterpartiet är förslagets huvudsakliga syfte inte att öka statens skatteinkomster, utan att skydda hushållen mot oskäligen prishöjningar på elnätet. De eventuella skatteintäkter som ändå görs ska oavkortat återföras till hushållen.

Under lång tid har investeringar i elnätet varit eftersatta. Det är uppenbart att marknaden inte har lyckats lösa detta efter avregleringen på 1990-talet. Elnätsbolagens ursäkt för de höjda avgifterna är behovet av stora investeringar. Men de ökade priserna kan bara till viss del motiveras av elnätsbolagens ökade kostnader.⁵⁹ I samband med att intäktsramarna för perioden 2024–2027 fastställdes meddelade också EI att det endast är en mindre del av ökningen av kapitalkostnader som beror på planerade investeringar i elnäten.⁶⁰

⁵⁸ SOU 2023:64 *Ett förändrat regelverk för framtidens el- och gasnät*.

⁵⁹ Fröberg, J. & Björkland, S. (2023). Elnätsbolagen skyller höjda priser på utbyggnad – men miljarder går till ägarna. *Dagens Nyheter*, den 4 februari, uppdaterad den 17 februari. <https://www.dn.se/ekonomi/elnaetsbolagen-skyller-hojda-priser-pa-utbyggnad-men-miljarder-gar-till-agarna/>. Hämtad den 8 april 2024.

⁶⁰ Energimarknadsinspektionen (2024). *Nu har EI beslutat om elnätsföretagens intäktsramar för perioden 2024–2027*. <https://ei.se/om-oss/nyheter/2024/2024-04-03-nu-har-ei-beslutat-om-elnaetsforetagens-intaktsramar-for-perioden-2024-2027>. Hämtad den 22 april 2024.

Intäktsramarna för perioden 2024–2027 uppgår till totalt ca 326 miljarder kronor. Elnätsföretagen planerar under samma period att göra investeringar för ca 30 miljarder kronor.

För att ändå utesluta risken för att planerade investeringar i elnäten uteblir medger Vänsterpartiets förslag en möjlighet att begära undantag för de bolag som kan visa att man de facto gör betydande investeringar som motiverar ökade intäktsramar.

8 Klimatomställningen och behovet av ett reformerat ramverk

År 2016 slöts en överenskommelse om det finanspolitiska ramverket mellan samtliga riksdagspartier, förutom Sverigedemokraterna. De viktigaste delarna i överenskommelsen var att nivån på överskottsmålet för de offentliga finanserna sänktes från 1 procent till 0,33 procent över en konjunkturcykel och att ett skuldankare för den offentliga skulden infördes. Dessa regler trädde i kraft 2019.

En annan central komponent i överenskommelsen var att man skrev in att det finanspolitiska ramverket skulle ses över i slutet av varannan mandatperiod så att eventuella reviderade mål skulle kunna träda i kraft första året efter ett ordinarie val. För närvarande pågår en sådan utredning, Kommittén för översyn av nivån på målet för den offentliga sektorns finansiella sparande. Enligt tidtabellen ska utredningen bli klar i november i år. Men den eventuellt nya nivån på det finansiella sparandet är tänkt att börja gälla först 2027.

Vänsterpartiet har länge drivit frågan om att tidigarelägga denna översyn. Det som vi framför allt lyft fram är att nivån på överskottsmålet och det nya skuldankaret inte är konsistenta med varandra och att överskottsmålet står i vägen för de stora statliga investeringar som måste till för att möjliggöra och snabba på klimatomställningen. Den gröna omställningen kan inte vänta till 2027, den måste ske omedelbart.

Klimatomställningen kommer att innebära att omfattande investeringar behöver göras i en rad samhällsviktiga verksamheter. Det rör sig om investeringar i transportinfrastruktur och elöverföring och -produktion samt en upprustning och klimatanpassning av bostadsbeståndet. Investeringarnas storlek är beroende av en rad faktorer, och tidsaspekten är en viktigt sådan. Ju längre världens stater avstår från att vidta åtgärder och genomföra omfattande investeringar, desto högre kommer kostnaden att bli för att hantera effekterna av klimatförändringarna. Att återställa, förhindra och reparera skador i efterhand är en betydligt dyrare väg att gå än att i möjligaste mån förebygga klimatförändringarnas negativa inverkan på samhället. Dessutom förutsätter en offensiv klimatomställningspolitik som är lika eller mer ambitiös än de konventionsbundna åtaganden som Sverige förbundit sig att följa att investeringarna behöver genomföras i relativ närtid och med betydande summor.

8.1 Ett ramverk för ett rikare Sverige

De ursprungliga skälen bakom överskottsmålet är sedan länge uppfyllda och/eller överspelade. Sverige har bland de starkaste offentliga finanserna i västvärlden och löpande och stora överskott i bytesbalansen. Den offentliga sektorns finansiella bruttoskuld (Maastrichtskulden) beräknas till 31,8 procent av BNP 2024, vilket är mycket lågt i ett

internationellt perspektiv (se figur 22 nedan).⁶¹ Samtidigt står världen inför ett klimatnödsläge, och de globala utsläppen fortsätter att öka. En global temperaturökning på 1,5 grader ligger ytterst nära i tid. Nuvarande beslut och åtgärder är otillräckliga för att vända utvecklingen. Vilka åtgärder som vidtas de närmaste åren är avgörande för hur utvecklingen blir även på lång sikt. Det krävs att alla länder gör sitt yttersta för att uppsatta klimatmål ska nås. Det gäller även Sverige.

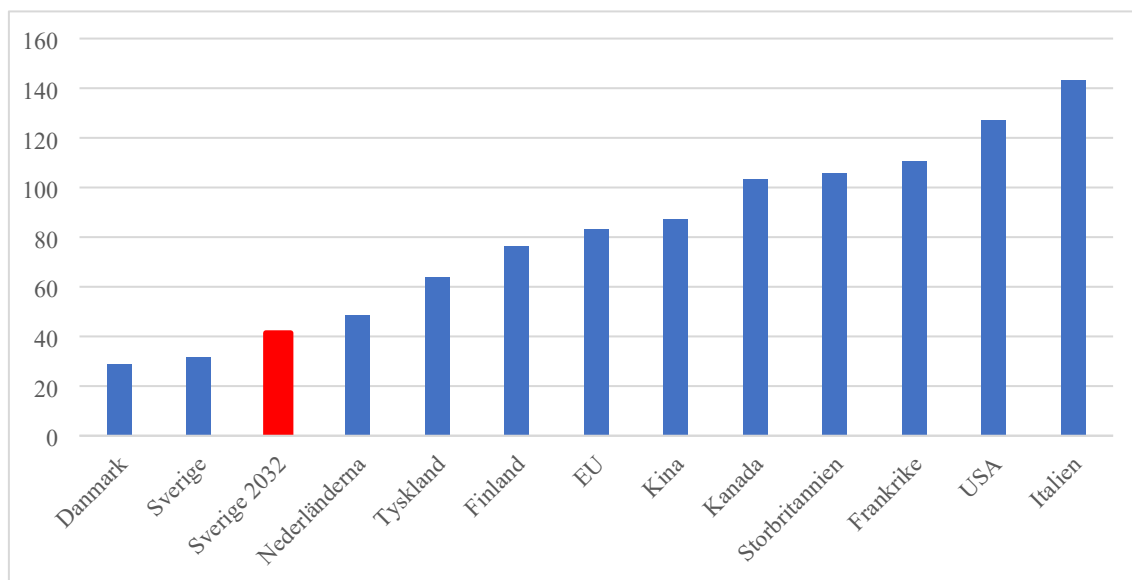
Klimatkrisen innebär att staten måste ta ansvar för ett stort investeringsprogram. Rätt hanterat kan detta investeringsprogram bli en katalysator för ökad produktivitet, minskad arbetslöshet och en modernisering av det svenska samhället.

8.2 Nytt mål för de offentliga finanserna

För att finansiera den gröna omställningen föreslår Vänsterpartiet att dagens överskottsmål ersätts med ett mål för de offentliga finanserna som möjliggör den gröna omställningen. Vänsterpartiet föreslår att målet för den offentliga sektorns finansiella sparande sätts till –1 procent av BNP över en konjunkturcykel för den närmaste 8-årsperioden, med start 2025. Vänsterpartiet har bitt riksdagens utredningstjänst att räkna på hur den offentliga skulden skulle utvecklas med ett sådant mål för de offentliga finanserna. Analysen visar att den offentliga bruttoskulden beräknas landa på 41,4 procent av BNP år 2032. Om Sverige skulle ha haft en bruttoskuld på den nivån i dag, skulle vi fortfarande ha bland de starkaste offentliga finanserna inom EU och bland andra jämförbara länder; se figur 22 nedan.

Figur 22 Den offentliga sektorns bruttoskuld i utvalda länder, 2024

Procent av BNP

Källa: IMF och RUT 2024:542.

Det nya målet för de offentliga finanserna på –1 procent frigör ett budgetpolitiskt utrymme på ca 685 miljarder kronor under en 8-årsperiod jämfört med dagens överskottsmål. I relation till ett balansmål för de offentliga finanserna skapar det nya saldomålet ett ekonomiskt utrymme på ca 515 miljarder kronor. Vänsterpartiet föreslår att det nya målet för de offentliga finanserna används för att finansiera ett stort statligt investeringsprogram för

⁶¹ Budgetpropositionen för 2024 (prop. 2023/24:1).

att snabba på och möjliggöra klimatomställningen. Det utrymme som skapas ska inte användas för löpande statliga utgifter utan ska öronmärkas till investeringar som behövs för att ställa om ekonomin i en för miljön hållbar utveckling.

8.3 Höj nivån på skuldankaret

Som nämndes ovan var införandet av det s.k. skuldankaret en del av den finanspolitiska uppgörelsen från 2016. Skuldankaret ska fungera som ett riktmärke för den offentliga sektorns finansiella bruttoskuld på medellång sikt. Nivån på skuldankaret är satt till 35 procent av BNP. Skuldankaret är inte tänkt att fungera som en operationell styråra i budgetpolitiken på samma sätt som överskottsmålet och utgiftstaken. I den ekonomiska vårpropositionen ska regeringen årligen redogöra för bruttoskuldens utveckling. Om skulden avviker, eller beräknas avvika, med mer än 5 procentenheter från skuldankarets riktmärke ska regeringen lämna en skrivelse till riksdagen i samband med den ekonomiska vårpropositionen. I denna skrivelse ska regeringen förklara orsakerna till avvikelsen samt hur regeringen avser att hantera den.

Vänsterpartiet har länge krävt att skuldankaret ses över. För det första är det tveksamt om skuldankaret är konsistent med överskottsmålet. Huruvida överskottsmålet och skuldankaret är förenliga med varandra beror främst på hur den s.k. räntetillväxtdifferensen utvecklas.⁶² För det andra är nivån omotiverat låg. Det finns relativt omfattande forskning om sambandet mellan offentlig skuldsättning och ekonomisk tillväxt. Den samlade bilden av dessa studier är att sambandet är osäkert; det finns inte ens någon konsensus om åt vilket håll sambandet går. Det finns dock en viss tyngdpunkt i forskningen på att det kan finnas ett tröskelvärde för den offentliga skulden när denna blir negativ för den ekonomiska tillväxten. Detta tröskelvärde tycks ligga mellan 80–100 procent av BNP.⁶³

Vänsterpartiets förslag om ett medelfristigt saldomål på –1 procent av BNP beräknas leda till en skuldnivå på 41,4 procent vid målperiodens slutår 2032.⁶⁴ Vänsterpartiet föreslår att ett långsiktigt mål för den offentliga skulden sätts till 50 procent av BNP. Målet ska ses som ett tak, som den offentliga skulden inte bör överstiga. En skuld på den nivån skapar långsiktigt hållbara offentliga finanser och god marginal till EU:s gränsvärde på 60 procent. Det är också en låg skuldkvot i ett internationellt perspektiv.

Skuldankaret har dock en slagsida i så motto att det endast tar fasta på den offentliga nettoförmögenhetens skuldsida. Vänsterpartiet anser att det finanspolitiska ramverket därför behöver kompletteras med ett mått som också beaktar den offentliga sektorns finansiella tillgångssida. Detta mått brukar kallas för den finansiella nettoställningen eller nettoförmögenheten. De svenska offentliga finansernas styrka blir än mer iögonfallande när detta mått beaktas. I de flesta länder överstiger de finansiella skulderna de finansiella tillgångarna, dvs. de har en nettoskuld. Det hade Sverige också på 1990-talet. Därefter har Sverige gått från en nettoskuld på 29 procent år 1997 till en finansiell nettoförmögenhet på 32 procent av BNP i år, se figur 23 nedan. Vad som är ett lämpligt mål för den finansiella nettoställningen behöver utredas, men det framstår som orimligt att ha en finansiell nettoförmögenhet på över 2 000 miljarder kronor samtidigt som Sveriges

⁶² Se t.ex. Riksgälden (2024). *Makroekonomiska förutsättningar för statsskuldens utveckling*.

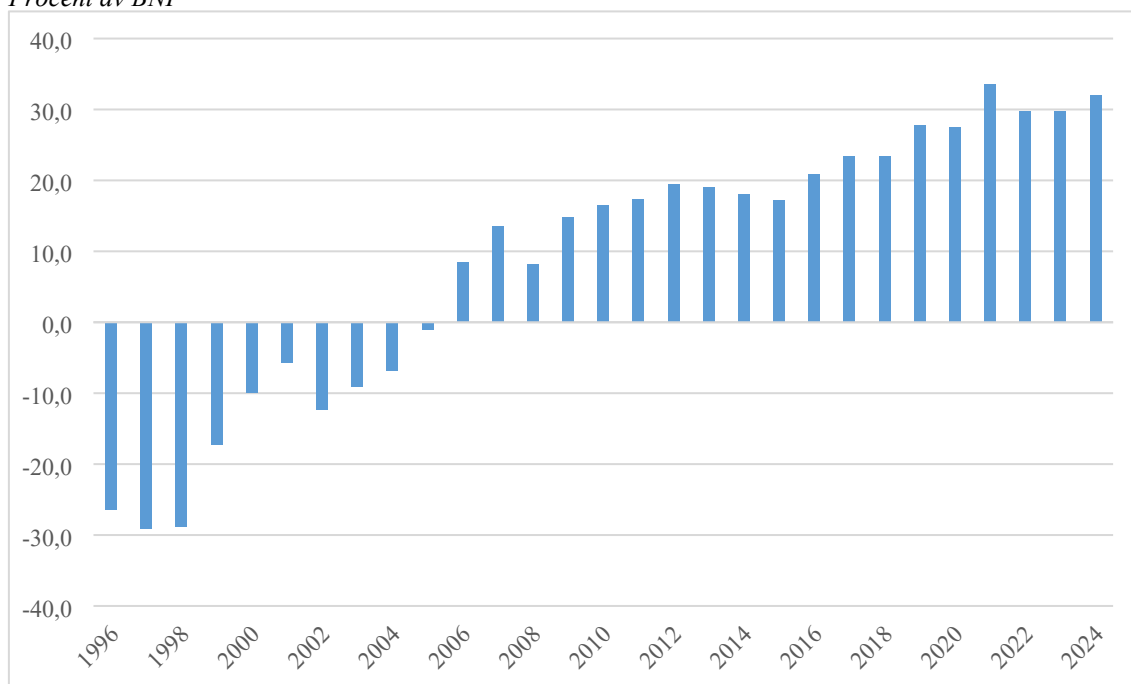
⁶³ Riksgälden (2016). *Statsskuldens roll i ekonomin*.

⁶⁴ Riksdagens utredningstjänst (dnr 2024:542).

transportinfrastruktur behöver byggas ut och underhållas och ekonomin behöver ställas om i en för klimatet hållbar riktning.

Figur 23 Den offentliga sektorns finansiella nettoställning 1996–2024

Procent av BNP

Källa: Konjunkturinstitutet.

8.4 Inkomstgolv

En slagsida i det finanspolitiska ramverket är att det finns ett tak för statsbudgetens utgifter, i form av systemet med de 3-åriga utgiftstaken, men det finns inget motsvarande golv för statens inkomster. Denna ”bias” gör det lättare att sänka skatterna än att genomföra utgiftsreformer. Vänsterpartiet menar att det finanspolitiska ramverket bör kompletteras med någon form av inkomstgolv. En idé är att knyta ett sådant inkomstgolv till det som brukar kallas för ”konstant offentligt åtagande” som bl.a. Konjunkturinstitutet löpande gör beräkningar av. Det betyder vad den befintliga välfärden kostar de kommande åren. Vänsterpartiet föreslår därför att regeringen i sina ekonomiska propositioner ska redovisa offentligfinansiella effekter av ett bibehållet offentligt åtagande.⁶⁵ Kopplat till detta föreslår vi att regeringen gör en bedömning av vilken skattenivå över en konjunkturcykel som krävs för att upprätthålla ett konstant offentligt åtagande. Om en regering föreslår en skattepolitik som lägger sig under denna nivå, blir det tydligt för väljarna vilka politiska prioriteringar som har gjorts. Förslagen, om de blir verklighet, kommer därmed att öka transparensen i budgetpolitiken, och det blir lättare för väljarna att väga olika politiska vägval mot varandra.

⁶⁵ Vi föreslår att regeringen använder den definition av ”bibehållet offentligt åtagande” som Konjunkturinstitutet använder. Se t.ex. Konjunkturinstitutet (2024). *Hållbarhetsrapport för de offentliga finanserna*, bilaga 2, s. 39.

8.5 Ökad transparens i budgetpolitiken

Det är av stor vikt för det demokratiska samtalet att regeringens ekonomiska propositioner präglas av öppenhet och tydlighet. Tyvärr brister regeringens propositioner i detta avseende. Såväl Riksrevisionen som Finanspolitiska rådet har påtalat brister i de ekonomiska propositionernas transparens.⁶⁶ Bristen på transparens tar sig i uttryck på flera olika sätt. En grundläggande otydlighet handlar om hur delar av det s.k. reformutrymmet uppstår. De offentliga finanserna stärks normalt sett över tid om ingen ny finanspolitik beslutas av riksdagen. Det beror på att skatteintäkterna på sikt växer i takt med ekonomin medan regelverken som styr de statliga utgifterna är utformade så att exempelvis vissa utgifter är nominellt oförändrade vid gällande regler – detta gäller t.ex. för statsbidragen till kommunsektorn – samt att transfereringar och bidrag inte följer den allmänna löneutvecklingen i samhället. Detta innebär att statsbidragen till kommuner och regioner urholkas i takt med stigande priser och löner och med den demografiska utvecklingen (dvs. att vi blir fler och äldre). Om inga aktiva beslut fattas medför detta att budgetprocessen i regel leder till att det offentliga åtagandet minskar. Ekonomistyrningsverket (ESV) har i en studie beräknat att den automatiska budgetförstärkningen uppgår till 0,37 procent av BNP.⁶⁷ Baserat på dagens BNP innebär det att ca 25 miljarder kronor av reformutrymmet måste användas varje år för att det offentliga åtagandet ska bibehållas. Detta förhållande har resulterat i att regeringar, oavsett partifärg, ofta presenterar t.ex. pengar till välfärden som satsningar när det i själva verket är besparingar eller medel som bara räcker till för att värdesäkra bidragen.⁶⁸

Det är också ofta otydligt om olika satsningar är nivåhöjningar eller bara förlängningar av existerande ”satsningar”. Detta gäller särskilt i fråga om de riktade statsbidragen till kommuner och regioner. Många anslag innehåller ett mycket stort antal anslagsposter. Problemet är att de olika anslagsposterna inte särredovisas i budgetpropositionen. Fördelningen av beloppet på respektive anslag redovisas först vid slutet av året när regeringen beslutar om regleringsbrev. Detta leder till att det blir svårt för en utomstående att i budgeten se vilka verksamheter anslagen inrymmer och när de olika satsningarna löper ut. De ekonomiska propositionerna skulle också tjäna på att tydligare visa på anslagsutvecklingen bakåt; detta gäller särskilt ändringsbudgetarna.

I avsnitt 5 redovisar Vänsterpartiet ett förslag på hur transparensen avseende anslaget för de generella statsbidragen till kommuner och regioner (anslag 1:1 inom utg.omr. 25) kan förbättras. Vänsterpartiet kommer inom ramen för den pågående utredningen av nivån på saldomålet för de offentliga finanserna att lyfta att tydligheten i hela budgetpropositionen måste förbättras.

8.6 Realekonomiska mål bör komplettera de finansiella målen

Syftet med det finanspolitiska ramverket är att säkerställa att de offentliga finanserna inte äventyras på lång sikt – att inte de offentliga underskotten blir för stora eller att skulden ökar snabbt under en längre tidsperiod. Ramverket i sig är inte målet med den ekonomiska politiken. Dock har det periodvis varit begränsande för möjligheten att öka

⁶⁶ Riksrevisionen (2023). *Det finanspolitiska ramverket – regeringens tillämpning 2022* (RiR 2023:3).

⁶⁷ ESV (2021). *Automatisk budgetförstärkning (ABF) – Förändring av det konjunkturjusterade sparandet vid oförändrade regler.*

⁶⁸ Se t.ex. figur 10 i avsnitt 5 i denna motion.

resurserna till välfärden i takt med behoven, eller för att öka de offentliga satsningarna för att pressa ner arbetslösheten.

Den ekonomiska politiken bör styras av reala mål om ökad sysselsättning, rättvis fördelning, investeringar och klimatställning, där offentligfinansiella mål blir verktyg för att uppnå de reala målen. Vänsterpartiet föreslår därför att det finanspolitiska ramverket kompletteras med mål för arbetsmarknaden om full sysselsättning och ett mål för offentliga investeringar i linje med våra klimatåtaganden.

9 Vänsterpartiets syn på regeringens ekonomiska politik

Skillnaden mellan vad regeringen säger sig göra och vad den faktiskt gör är stor. Genom påstådda välfärdssatsningar och siffertrixande för att få det att se ut som att den klarar klimatmålen försöker den att skapa en falsk bild av handlingskraft. Samtidigt är verkligheten en helt annan. För människor som lyssnar på regeringens prat blir det till slut svårt att veta vad man ska tro. När det som sägs i tv-sofforna inte stämmer överens med den verklighet man möter på jobbet, på vårdcentralen eller när man lämnar på förskolan skapas en misstro mot politikens förändrande kraft.

Trots krisläget reagerar inte regeringen på de faktiska problem som människor upplever. Välfärden missköts, hushållen lämnas vind för våg och byggkrisen är i fritt fall. För att inte tala om diskrepansen mellan vad regeringen och Sverigedemokraterna säger sig göra för klimatet och den uppenbara bristen på åtgärder för att möta en av vår tids ödesfrågor.

9.1 Välfärden är i stort behov av resurser

Den svenska välfärden har under decennier fått stå tillbaka. Med den nuvarande kostnads-krisen är situationen akut. Tidöpartiernas budgetproposition 2023/24 innebar ett underskott i regionerna med 24 miljarder kronor.⁶⁹ Det innebär bl.a. stora personalneddragningar och anställningsstopp inom sjukvården. Trots ökande behov och ett löfte från statsminister Ulf Kristersson om att personal i sjukvården inte ska behöva sägas upp fortsätter regeringen och Sverigedemokraterna på sin inslagna väg med en underfinansierad välfärd.⁷⁰ För att infria statsministerns löfte hade det krävts ett tillskott på 15 miljarder kronor från staten till regionerna. I regeringens vårandringsbudget föreslås nu ungefär en tredjedel, 6 miljarder kronor, i sektorsbidrag till regionerna. Det är långt ifrån tillräckligt. Finansminister Elisabeth Svantessons lösning på den ansträngda situationen är att, i strid med kommunallagen, uppmana kommuner och regioner att budgetera för underskott. Det är en verklighetsfrånvärd lösning i en akut kris.

Finansministern påstod i samband med att regeringen presenterade sin vårbudget att det var en historisk satsning på sjukvården. Men sanningen är den rakt motsatta. På grund av prisökningar och befolkningstillväxt ökar kostnaderna för kommunsektorn med ca 4

⁶⁹ SKR (2023). *Ekonomirapporten, oktober 2023*.

⁷⁰ Karlsson, R. (2024). Statsministern: Människor inom sjukvården ska inte behöva sägas upp. *TV4*, den 10 februari. <https://www.tv4.se/artikel/nBzfCYsIMsx3dLTRHJv9w/loef-tet-kommer-inte-att-saega-upp-maenniskor-i-den-svenska-sjukvarden>. Hämtad den 8 april 2024.

procent per år. När statsbidragen inte indexeras resulterar det de facto i besparingskrav och nedskärningar. I stället för att använda reformutrymmet i budgeten till att upprätthålla nivån har borgerliga regeringar i stället till stor del använt pengarna till skattesänkningar.

Resultatet låter inte vänta på sig. Taxor och patientavgifter höjs i samtliga 21 regioner, och i drygt en tredjedel av regionerna har man aviserat personalneddragningar i form av varsel. Totalt handlar det om ca 5 600 tjänster som ska bort. Dessutom har flera regioner infört anställningsstopp. Sammantaget står det klart att personaltätheten och därmed vårdkvaliteten kommer att sjunka till så pass låga nivåer att patientsäkerheten hotas, och det från en redan mycket ansträngd nivå. Det finns en lång rad exempel på hur vårdkrisen drabbar personal såväl som patienter. Inspektionen för vård och omsorg har granskat fall där patienter legat i sjukhuskorridorer utan att ens få hjälp att gå på toaletten och där patienter utrustats med grytlock och bjällror för att kunna påkalla personalens uppmärksamhet.⁷¹

I vårändringsbudgeten tillför regeringen skolan 500 miljoner kronor – en bråkdel av vad som skulle behövas. Sveriges Lärare menar att det skulle behövas ett tillskott på 4 miljarder kronor, varav två enbart för att häva besparingarna på landets skolor. Organisationens ordförande kallar det för en ren hygienfaktor.⁷² Med Vänsterpartiets politik ökar de generella statsbidragen till kommunerna betydligt. I vår budgetmotion för 2024 föreslog vi 20 miljarder kronor mer än regeringen.⁷³ Regeringen och Sverigedemokraterna har ett högt tonläge när det kommer till att stoppa unga kriminella. Att man då inte satsar mer på den mest grundläggande förebyggande verksamheten – skolan – är anmärkningsvärt.

Utöver en redan pressad situation innebär Sveriges medlemskap i Nato ökade krav på t.ex. sjukvårdspersonal. Vårdförbundet har varnat för att detta kan komma att resultera i försämrade villkor för vårdanställda.⁷⁴ Välfärden är samhällets bottenplatta. Det krävs bl.a. att kommuner och regioner har tillräckliga resurser för att bedriva en god verksamhet både på daglig basis och i ansträngda lägen. Samhället kan inte rustas genom nedskärningar och sämre villkor.⁷⁵

I vårändringsbudgeten tar regeringen 4 miljoner kronor från insatser mot hiv/aids och lägger dem på vidmakthållande av statens transportinfrastruktur. Det är ett märkligt grepp som regeringen själva medger kommer att drabba kunskapsspridningen i fråga om hiv.

9.2 Hushållen i krisen

Situationen för hushållen är ansträngd. Regeringen konstaterar själv i sin ekonomiska vårproposition att det kan ta flera år innan den genomsnittliga reallönen är tillbaka på

⁷¹ Inspektionen för vård och omsorg (2023). *Delredovisning av den nationella sjukhustillsynen, 2023*.

⁷² Englund, P. (2024). Sveriges Lärares krav: Fyra miljarder extra till skolan. *Vi Lärare*, den 11 mars. <https://www.vilarare.se/nyheter/skolbudget/sveriges-larares-krav-fyra-miljarder-extra-till-skolan/>. Hämtad den 22 april 2024.

⁷³ Vänsterpartiet (2023). Rädsla välfärden – för ett tryggare Sverige (mot. 2023/24:2385).

⁷⁴ Björkman, S. (2024). Politikerna vill inte kommentera SKR:s Nato-krav. *Värdfokus*, den 11 april. <https://www.vardfokus.se/nyheter/politikerna-vill-inte-kommentera-skr-s-nato-krav/>. Hämtad den 16 april 2024.

⁷⁵ Björkman, S. (2024). Politikerna vill inte kommentera SKR:s Nato-krav. *Värdfokus*, den 11 april. <https://www.vardfokus.se/nyheter/politikerna-vill-inte-kommentera-skr-s-nato-krav/>. Hämtad den 16 april 2024.

2021 års nivå.⁷⁶ Vänsterpartiet har återkommande konstaterat att regeringens och Sverigedemokraternas passivt aggressiva politik i förhållande till hushållen skapar en pressad situation. Det vittnar om en ignorans i fråga om människors verkliga problem. Allra hårdast slår det mot de hushåll som redan har små eller inga ekonomiska marginaler. Föräldrar berättar t.ex. om hur de inte har råd att köpa näringsriktig mat och hur de saknar pengar för att kunna åka med kollektivtrafiken.⁷⁷ Så många som 57 procent av alla ensamstående kvinnor med barn saknar kontantmarginal och har svårt att betala en oväntad utgift på 13 000 kronor.⁷⁸

Regeringens politik har varit att tillsammans med Sverigedemokraterna införa ett jobbskatteavdrag där 90 procent går till den halva av befolkningen som har störst inkomster.⁷⁹

Trots stigande priser och räntor i samband med fallande realinkomster saknas helt några större åtgärder i vårändringsbudgeten för att stödja hushållen i krisen. Faktum är att det inte finns en enda ny krona till hushållen i regeringens proposition. Det enda förslag som riktas direkt mot hushållen är den förlängda höjningen av bostadsbidraget. Det är långt ifrån tillräckligt. I stället för ytterligare en tillfällig åtgärd borde höjningen bli permanent.

9.3 Arbetslösheten stiger, regeringen tiger still

Effekterna av lågkonjunkturen börjar märkas allt tydligare även på arbetsmarknaden. Sverige har redan bland den högsta arbetslösheten i EU, och nu syns en tydlig ökning. Arbetslösheten har under det senaste året ökat från ca 7,3 procent till dagens dryga 8 procent. Dessutom bedömer regeringen själv att arbetslösheten kommer att öka ytterligare under nästa år. Drygt 5 900 personer varslades om uppsägning i mars 2024, vilket var en ökning med 27 procent jämfört med samma period föregående år.⁸⁰ Vissa branscher är mer utsatta än andra. Exempelvis är läget inom byggbranschen särskilt ansträngt. Regeringens svar är att inte göra någonting särskilt.

I vårändringsbudgeten märks ett tillskott till Arbetsförmedlingens förvaltningskostnader på 22 miljoner kronor. Det är långt ifrån tillräckligt. Särskilt som regeringen i budgetpropositionen 2023/24 skar ner på myndighetens förvaltningsanslag med 250 miljoner kronor. En åtgärd som fick Arbetsförmedlingen att varna för svårigheterna att klara mål och uppdrag.⁸¹ Det är symptomatiskt för regeringens och Sverigedemokraternas politik, där man gör allt för att få en nedskärning att se ut som en satsning.

Även tillskottet till Försäkringskassan är otillräckligt. Efter att det både har gjorts generella besparingar och pålagts nya uppdrag är behovet större än vad regeringen nu skjuter till. Det är en oseriös hantering av myndighetens förutsättningar.

⁷⁶ Budgetpropositionen för 2024 (prop. 2023/24:1).

⁷⁷ Hyresgästföreningen m.fl. (2024). *Barnfamiljers ekonomiska svårigheter 2024*.

⁷⁸ SCB (2024).

⁷⁹ Riksdagens utredningstjänst (dnr 2024:482).

⁸⁰ Arbetsförmedlingens verksamhetsstatistik i mars 2024.

⁸¹ Prahl, R. (2024). Efter besparingen: "Hög risk" att Arbetsförmedlingen inte klarar sitt uppdrag. *Altinget*, den 1 april. <https://www.altinget.se/arbetsmarknad/artikel/efter-besparingen-hog-risk-att-arbetsformedlingen-inte-klarar-sitt-uppdrag>. Hämtad den 16 april 2024.

9.4 En katastrofal klimatpolitik

Regeringens klimatpolitik är under all kritik. Klimatkrisen är akut, och vi måste snabbt få ned utsläppen. Möjligheten att begränsa uppvärmningen till 1,5 grader enligt Parisavtalets målsättning minskar dramatiskt. År 2023 blev det varmaste året som uppmätts, och medeltemperaturen ligger redan nu mycket nära 1,5 grader. Klimatomställningen behöver ske omgående, och alla politiska beslut behöver ta hänsyn till den akuta kris vi befinner oss i. Dessvärre går regeringen med stöd av Sverigedemokraterna i direkt motsatt riktning.

Den 1 mars överlämnade Klimatpolitiska rådet sin årliga rapport till regeringen.⁸² Rapporten är en total sågning av den förda politiken. Rådet konstaterar bl.a. att regeringens klimatpolitiska handlingsplan inte ger några svar på hur Sveriges klimatmål ska nås, på varken kort eller lång sikt. Den når inte ens upp till kraven i klimatlagen. I stället väntas utsläppen öka under mandatperioden. Regeringen duckar sitt ansvar och skjuter viktiga åtgärder på framtiden. Klimatpolitiska rådet kallar regeringens plan för att nå nettonollutsläpp till 2045 för missvisande och osaklig. För att överhuvudtaget få det hela att gå ihop tvingas regeringen att göra beräkningar som utgår från en annan politik än den som de själva för. Dagens nyheter uppmärksammade att beräkningarna i den klimatpolitiska handlingsplanen bygger på ett antagande om höjd reduktionsplikt.⁸³

Även Naturvårdsverket har granskat regeringens politik och konstaterar att regeringen missar samtliga klimatmål. I sitt underlag till regeringens årliga klimatredovisning konstaterar man att regeringen varken når klimatmålen till 2045 eller de uppsatta etappmålen med regeringens beslutade och planerade åtgärder.⁸⁴

Under förra året fattade regeringen en rad beslut som innebär att Sveriges utsläpp kommer att öka betydligt under 2024. Det innebär att vi som land inte ser ut att nå varken uppsatta klimatmål eller EU-åtaganden till 2030. I budgetpropositionen för 2024 använde regeringen mer av det beräknade reformutrymmet till att motverka klimatmålen än till att uppnå dem. I regeringens vårändringsbudget föreslås ytterligare åtgärder som bidrar till fortsatta utsläppsökningar.

Regeringens föreslagna satsningar på t.ex. laddstolpar och biologisk mångfald är en droppe i havet för klimatet och den biologiska mångfalden. Regeringen försöker kompensera sina tidigare lagda budgetar som varit förödande för klimatet och naturkrisen genom att satsa kaffepengar på att åtgärda problemen i vårbudgeten. Som exempel kan nämnas hur regeringens ökning av anslaget för skötsel av värdefull natur med 30 miljoner kronor inte ens kommer i närheten av förra årets bantning av anslagen med över 900 miljoner kronor.

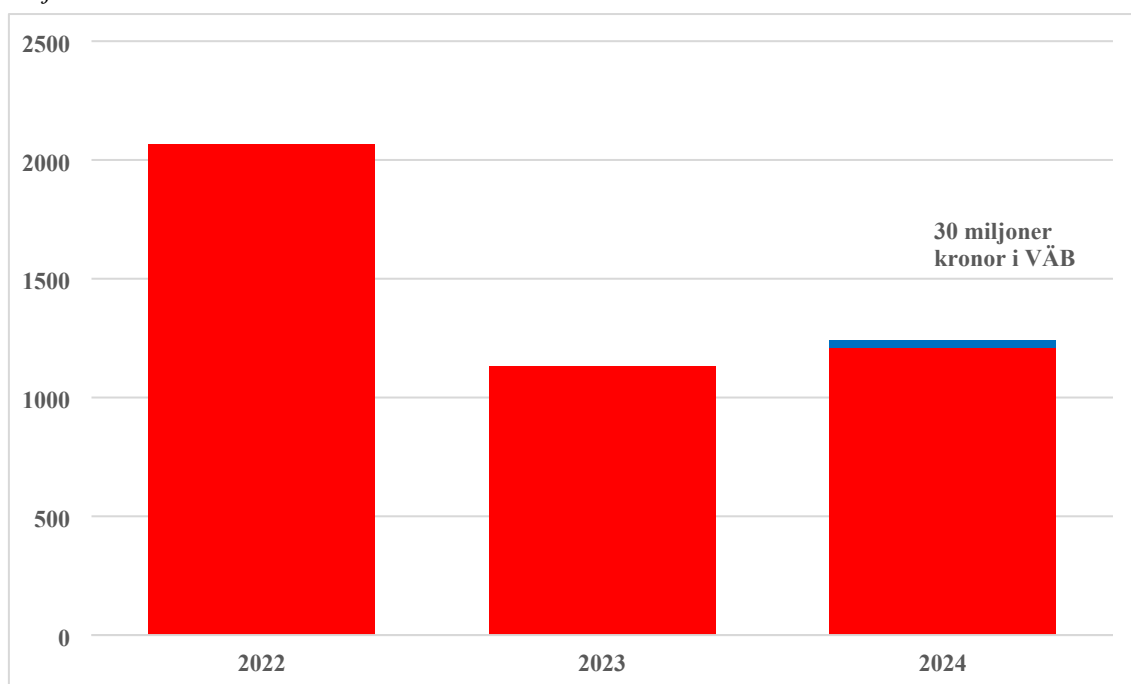
⁸² Klimatpolitiska rådet (2024). *Årlig rapport, 2024*.

⁸³ Alestig, P., Röstellund, L. & Rosén, H. (2024). Klimatkalkylen som regeringen inte visade. *Dagens Nyheter*, den 20 februari. <https://www.dn.se/sverige/klimatkalkylen-som-regeringen-inte-visade/>. Hämtad den 24 april 2024.

⁸⁴ Naturvårdsverket (2024). *Naturvårdsverkets underlag till regeringens klimatredovisning 2024*.

Figur 24 Anslagsutveckling, utgiftsområde 20, 1:3 Åtgärder för värdefull natur

Miljoner kronor

Källa: BP 2021/22, BP 2022/23, BP 2023/24, VÅB 2023/24.

Vänsterpartiet kan konstatera att det behövs miljardbelopp till de aktuella anslagen för att i någon mån åtgärda de brister som finns på dessa områden. Förstärkningarna hamnar dessutom i skuggan av den miljardsatsning man gör på flygbolagen – en bransch som är på god väg att öka sina utsläpp till samma nivåer som före pandemin.⁸⁵ Det är pengar som vi i Vänsterpartiet i stället lägger på avgiftsfri kollektivtrafik för unga.

I Vänsterpartiets budgetmotion för 2024 föreslog vi ca 40 miljarder kronor till klimatinvesteringar bara under 2024.⁸⁶

9.5 Sveriges bistånd och ansvar för att få stopp på kriget i Gaza

Den humanitära situationen i Gaza är ofattbar. Sedan Hamas fruktansvärda attack den 7 oktober förra året har över 34 000 personer i Gaza dödats av Israel. Nästan hela befolkningen har drivits på flykt. Majoriteten av alla sjukhus har förstörts, journalister och hjälparbetare dödas och hjälpsändningar hindras. Israels blockad orsakar ett enormt lidande, och Gazaborna nekas de mest grundläggande förnödenheter, såsom vatten, mat, mediciner och elektricitet. Sveriges regering har varit anmärkningsvärt undfallande. Trots den akuta situationen där FN-experter varnar för folkmord och hjälporganisationer saknar ord för att beskriva läget på marken har regeringen konsekvent underlåtit att agera för att få slut på dödandet av civila.

I regeringens vårändringsbudget gör man en utfallsjustering av biståndet eftersom kostnaderna för asylsökande och skyddsbehövande inte blev så stora som Migrationsverket tidigare bedömt. Det handlar om ca 1,5 miljarder kronor. Vänsterpartiet menar att det är

⁸⁵ SCB (2024). *Växthusgasutsläppen från Sveriges ekonomi minskar med 3 procent 2022*.

<https://www.scb.se/hitta-statistik/statistik-efter-amne/miljo/miljoekonomi-och-hallbar-utveckling/miljorakenskaper/pong/statistiknyhet/utslapp-till-luft-2022/>. Hämtad den 15 april 2024.

⁸⁶ Vänsterpartiet (2023). *Rädda välfärden – för ett tryggare Sverige* (mot. 2023/24:2385).

pengar som borde gå direkt till situationen i Gaza. Dels genom ökat stöd till UNRWA, dels genom ökat stöd till de juridiska institutioner som arbetar med att ställa de ansvariga för våldet till svars: International Criminal Court (ICC) och International Court of Justice (ICJ).

Noterbart är att regeringen i vårändringsbudgeten skriver att man har som mening att minska biståndet för 2025 med nästan 1 miljard kronor. Det menar vi är en oansvarig och oseriös biståndspolitik.

Vänsterpartiet menar att stödet till Ukraina bör öka. Under slutet av förra året minskade det globala stödet markant.⁸⁷ Rysslands folkrättsvidriga anfallskrig har orsakat omfattande förödelse och splittrat familjer, och tiotusentals civila har dödats eller skadats. Sverige har alla möjligheter att spela en viktig roll när det gäller både humanitärt stöd och stöd till återuppbyggnaden. Samtidigt pågår en rad andra kriser, krig och konflikter runt om i världen. Israels attacker mot Gaza är bara ett exempel. Därför måste stödet till Ukraina ske i form av additionella medel, dvs. utöver den befintliga biståndsbudgeten. Vi noterar att regeringen inte har några förslag om ökat stöd till Ukraina i vårändringsbudgeten.

10 Vänsterpartiets riktlinjer för den ekonomiska politiken

Egen försörjning är grunden för personlig frihet och självständighet. Arbete utgör basen för ekonomiskt välstånd och ger möjlighet till delaktighet i samhällslivet. Vänsterpartiets ekonomiska politik strävar mot hållbar tillväxt, full sysselsättning och ekonomisk jämlikhet. Den ekonomiska politiken bör därför ha som inriktning att pressa ned arbetslösheten och att skapa förutsättningar för en hög sysselsättning i ett jämlikt samhälle med trygga löntagare.

10.1 Den svenska modellen

Grunden för den svenska arbetsmarknadsmodellen är starka parter, vilket innebär välorganiserade fackföreningar och arbetsgivare med stor legitimitet och makt. Löntagarnas ställning på arbetsmarknaden avgörs av ett samspel mellan arbetsmarknadsläget, omfattningen av arbetsmarknadspolitik, ersättningsnivåer och omfattning av socialförsäkringarna, arbetsrätt och anställningsskydd samt facklig anslutningsgrad och kollektivavtals-täckning.

Den svenska arbetsmarknadsmodellen kompletteras och stärks av en stark och generell välfärd. Även bostadsförsörjningen och bostadspolitikerna är en viktig pelare i hushållens möjligheter att bo och leva på de platser där arbete efterfrågas.

10.2 Bryt med normpolitiken

En politik för full sysselsättning kräver ett högt och ihållande efterfrågetryck i ekonomin. Den svenska ekonomisk-politiska diskussionen har i stället fastnat i att söka efter eko-

⁸⁷ Kiel Institute for the World Economy (2024). *Ukraine Support Tracker*. Update Feb. 16, 2024. <https://www.ifw-kiel.de/topics/war-against-ukraine/ukraine-support-tracker/>. Hämtad den 22 april 2024.

nomins jämvikt. Penning- och finanspolitik kan, enligt det förhärskande synsättet, endast bidra på kort sikt med att dämpa svängningarna kring en beräknad tillväxttrend och påskynda ekonomins anpassning till en (antagen) potentiell jämviktsnivå.

Vänsterpartiet anser att finanspolitiken, men även penningpolitiken, har stor betydelse för att hålla uppe en hög och välbalanserad efterfrågan såväl som att stabilisera ekonomin vid risk för hög- och lågkonjunktur. Investeringarna har en nyckelroll i ekonomin, både för konjunkturvariationer och för den långsiktiga utvecklingen. Staten är en viktig pådrivande aktör för att öka investeringarna.

Uppfattningen att det finns en naturlig ekonomisk jämvikt att återvända till har blivit en självuppfyllande profetia för den svenska ekonomin och därmed arbetslösheten. Anledningen är att beräkningar av den s.k. *jämviktsarbetslösheten* ligger till grund för bedömningen av hur stort utrymmet för finanspolitiska reformer bedöms vara.

Vänsterpartiet anser att den ekonomiska politiken i stället bör styras av reala mål om ökad sysselsättning, investeringar och klimatomställning – där offentligfinansiella mål och inflationsmål blir verktyg för att uppnå de reala målen.

10.3 En aktiv arbetsmarknadspolitik och trygga försäkringar

Under ett knappt halvsekel, från 1950-talet till början av 2000-talet, satsade Sverige betydligt mer på aktiv arbetsmarknadspolitik än andra jämförbara länder – med påtagligt positiva resultat. Så är det inte längre. I stället har det skett en successiv tillbakagång, vilket har gått hand i hand med att målet om full sysselsättning har övergetts. Utvecklingen har drivits fram av såväl socialdemokratiska som borgerliga regeringar. En politik inriktad på rustande och kompetenshöjande insatser för att förbättra arbetsökandes möjligheter på arbetsmarknaden har i hög grad ersatts av en politik för att höja sökintensiteten och maximera arbetsutbudet.⁸⁸ Den pågående ”reformeringsen” av Arbetsförmedlingen är ett led i denna utveckling.

Arbetslöshetsförsäkringen har flera syften. För den enskilde löntagaren ger den inkomsttrygghet i övergången från ett arbete till ett annat. För löntagarna som kollektivt bidrar försäkringen till att förhindra underbudskonkurrens och att upprätthålla löner på en anständig nivå också i tider av hög arbetslöshet. Arbetslöshetsförsäkringen har även en viktig roll i samhällsekonomin. Den dämpar konjunkturedgångar, förbättrar arbetsmarknadens funktionssätt, har en positiv effekt på produktiviteten, ökar arbetskraftsutbudet och bidrar till ökad jämlikhet.⁸⁹

Socialförsäkringen utgör också en central del av den positiva arbetslinjen. Vi betalar och kvalificerar till socialförsäkringen genom arbete, och vi skyddas därmed från stora inkomstbortfall när vi inte kan arbeta, exempelvis på grund av sjukdom, föräldraledighet eller vård av barn. Det är en förutsättning för rehabilitering och återgång till arbete efter allvarlig och/eller långvarig sjukdom. Socialförsäkringen är också en avgörande del i jämlikhetspolitiken. Den fördelar resurser mellan människor utifrån förmåga och efter behov samt mellan de olika livsfaser vi går igenom. Robusta generella trygghetssystem minskar framväxten av privata lösningar som i sin tur leder till ökad ojämlikhet.

Vänsterpartiet vill återskapa den positiva arbetslinjen genom trygga socialförsäkringar och en satsning på aktiv arbetsmarknadspolitik i offentlig regi.

⁸⁸ Se exempelvis LO (2020). *Den aktiva arbetsmarknadspolitikens tillbakagång*.

⁸⁹ LO (2022). *Hur fungerar a-kassan – för den enskilde och hur lite får du?* Samt LO (2022). *Vilken roll spelar arbetslöshetsförsäkringen i samhällsekonomin?*

10.4 Generell välfärd är en del av arbetslinjen

En fungerande offentlig välfärd är central för att kunna uppnå full sysselsättning. Det innefattar ett väl fungerande utbildningssystem som rustar ungdomar för arbetslivet och en utbyggd barn- och äldreomsorg som gör att föräldrar och anhöriga kan delta fullt ut på arbetsmarknaden. Det innefattar också att individens välfärd inte är beroende av samhällsklass, kön, ursprung eller geografisk hemvist.

I samband med 1990-talskrisen gjordes stora förändringar i styrningen av välfärden. Från att i huvudsak ha drivits i egen regi öppnades välfärden upp för privata marknadsintressen. Sedan dess har marknaden trängt djupt in i skolan, sjukvården och äldreomsorgen på ett sätt som inneburit en ineffektiv och ojämlig resursfördelning.

Välfärdsområdet står inför en stor utmaning. Enligt SCB:s senaste befolkningsframskrivning kommer 810 000 personer att vara 80 år eller äldre 2030; det motsvarar 7,4 procent av befolkningen.⁹⁰ I dag är nästan 6 procent av befolkningen i dessa åldrar. Det innebär att andelen personer över 80 år kommer att öka med drygt 30 procent mellan 2023 och 2030. Att människor lever längre är självklart något positivt. Men en förändrad befolkningsammansättning leder till att behovet av äldreomsorg och vård kommer att öka.

Vänsterpartiet anser att den svenska sjukvården och äldreomsorgen behöver återgå till att styras med utgångspunkt från hälso- och sjukvårdslagens portalparagraf om vård efter behov. De nyliberala dogmerna måste mönstras ut. Vänsterpartiet anser vidare att resurserna måste följa de ökande behoven.

10.5 En kunskapsnation i världsklass

Utbildning och humankapital är en avgörande faktor för att skapa en produktiv arbetskraft. För ekonomisk utveckling krävs både bredd och spets, men det är inte spetsen som driver förändringen. Forskning i världsklass kommer av att det finns starka organiserade miljöer med goda ekonomiska förutsättningar. Ett samhälle som utestänger många från utbildningsmöjligheter i barndomen kommer inte heller att ha de bästa forskarna. Elever som slutar skolan utan en gymnasieexamen har betydligt svårare att komma in i yrkeslivet. Den gruppen är också överrepresenterad i områden med socioekonomiska utmaningar.

Sverige har en ovanligt starkt segregerad skola, i en internationell jämförelse. Enligt OECD är den svenska skolsegregationen klart större än OECD-snittet. Sverige är också internationellt sett medelmåttigt vad gäller att klara det kompensatoriska uppdraget och uppväga elevernas socioekonomiska förutsättningar.

Tyvärre har organiseringen av utbildningen förstärkt den breda samhällsutveckling som vi sett de senaste decennierna, i form av avreglerade marknader och skattesänkningar för de rikaste. Krympande resurser i förskolan, skolpeng, marknadsskola, försämrade studiesociala insatser och fallande studentinsats per person i högre utbildning – och inte minst nedmonteringen av arbetsmarknadsutbildningen – förstärker utvecklingen mot att allt större grupper kommer att exkluderas ifrån rättvisa livschanser. Detta får negativa effekter för deras ekonomi och livskvalitet, för den sociala rörligheten och för svensk ekonomisk utveckling.

⁹⁰ SCB (2023). *Sveriges framtida befolkning 2022–2070 (demografiska rapporter 2023:2)*.

Vänsterpartiet vill göra högkvalitativ utbildning tillgänglig för fler och vill därför satsa mer resurser på utbildning samt utreda ökade kompensatoriska inslag i fördelningen av utbildningsresurserna.

10.6 Klimat

Vänsterpartiets klimat- och miljöpolitik tar sin utgångspunkt i att samhället behöver ställa om på ett omfattande, skyndsamt och strukturerat vis för att uppnå klimatmålen och undvika en klimatkatastrof. Många av de nödvändiga förändringarna av vår produktion och konsumtion behöver genomföras de närmaste tio åren. Om omställningen ska lyckas behöver den ske med en tydlig folklig. Därför kan och bör inte klimatpolitiken frikopplas från frågor om sysselsättning, välfärd och regional utveckling.

Forskningen är tydlig med att effektiva utsläppsminskningar i grova drag endast kan uppnås på tre olika sätt: 1) genom nya tekniska innovationer som innebär att utsläppen minskar från befintlig verksamhet, 2) genom beteendeförändringar och 3) genom minskad konsumtion och förändrad efterfrågan. Vänsterpartiet är på det klara med att det kommer att krävas att alla dessa tre sätt implementeras.

Samhället behöver emellertid vara mycket tydligt med att det är genom ändrade förutsättningar – investeringar, innovation och storskaliga samhälleliga projekt – som de största effekterna kan uppnås. Nya järnvägssatsningar kommer att ställa om resandet från inrikesflyg till tåg och bilåkandet till kollektivtrafik. När vi gör om miljonprogrammet till ett bostadsmiljöprogram för vår tid förbättrar vi boendemiljöerna och åstadkommer stor klimatnytta.

Deltagandet i klimatomställningen får inte reduceras till den enskildes köpkraft och möjlighet att genom medvetna val ändra sina levnadsvanor. I stället bör förändrade levnadsvanor bidra positivt till det övergripande samhällsprojekt där klimatomställningen är en bärande del.

För Vänsterpartiet är det självklart att det kommer att vara trygga löntagare som genomför klimatomställningen. Längst fram i ledet för att åstadkomma klimatneutralitet står yrkesskickliga fabriksarbetare, ingenjörer, konduktörer och anläggningsarbetare. Därför behöver en offensiv klimatomställning också beakta löntagarintresset och stärka löntagarnas positioner genom en utbyggd välfärd och stärkta trygghetssystem.

För att värna miljöns roll i klimatomställningen såväl som det egenvärde som en livfull och välmående miljö har behöver samhället avsätta resurser till skydd och restoration av miljön. Närheten till livaktig natur, bevarandet för kommande generationer och varsamhet i exploateringen av naturen är grundvärden i Vänsterpartiets miljöpolitik.

Vänsterpartiet har föreslagit ett omfattande investeringspaket för klimatet. Genom investeringar på 700 miljarder kronor vill vi de kommande tio åren se till att klimatomställningen accelereras. Ett omfattande investeringspaket behövs för att skynda på den nödvändiga omställningen av klimatet och för att skapa fler arbetstillfällen.

10.7 Lägre skatter ger inte högre skatteintäkter

En politik för hållbar tillväxt, ökad jämlikhet och full sysselsättning behöver understödjas av en hög kvalitet i välfärdstjänster och effektiva försäkringssystem. Skatterna fyller i detta hänseende flera viktiga funktioner. De ska vara en stabil finansiering av

offentliga investeringar, utbildning och en aktiv arbetsmarknads- och näringspolitik. Därtill bör de jämna ut inkomster, konsumtion och sparande mellan olika inkomstgrupper.

Det svenska skattesystemet gav oss en gång skatteintäkter som var de högsta i världen relativt BNP. Det fanns en stark tilltro till möjligheten att göra skillnad tillsammans och en självklarhet i fråga om att samhällsinvesteringar skulle finansieras gemensamt. Diskussionen om skatter var då hur de skulle tas ut rättvist, samhällsekonomiskt effektivt och med en bibehållen legitimitet för skattesystemet. Utgångspunkten för 1990-talets stora skattereform var hur man skulle ta ut mesta möjliga skatt med minsta möjliga påverkan på ekonomin i övrigt. Svaret på den svåra frågan om hur skatters påverkan på sparande, arbetsutbud, investeringar, riskvilja eller konsumtion skulle minimeras blev: likformighet, neutralitet och enkelhet.

I dag för diskussionen om likformiga och enkla skatter en tynande tillvaro. Snarare är utgångspunkten för debatten att skatter är skadliga och ständigt behöver slopas eller minimeras. Skattekvoten har sänkts från knappt 49 procent 2000 till 40,7 procent 2023, vilket motsvarar nästan 500 miljarder kronor i mindre skatteinkomster varje år. Motiven har skiftat men övervägande karakteriserats av att slopandet/sänkningen ska lösa det ena eller det andra samhällsproblemet.

Det finns dock inget stöd för att skatter gör mer skada än nytta. En stark tes är att skatt på arbete hämmar viljan att arbeta. Sverige har förhållandevis höga marginal- och deltagandeskatter på arbete. Samtidigt har vi EU:s näst högsta sysselsättningsgrad på ca 82 procent (20–64 år). För individer med eftergymnasial utbildning är sysselsättningsgraden 90 procent. Samma förhållande gäller även i andra nordiska länder som Norge och Danmark. Samtidigt har ett land som USA en lägre skatt men också betydligt lägre sysselsättningsgrad. Forskningen ger inget entydigt svar på hur starkt det eventuella sambandet mellan skatter och sysselsättning är i Sverige. Det enda som är helt säkert är att skattesänkningar leder till minskade skatteintäkter. Flertalet skattesänkningar har dessutom tydligt bidragit till kraftigt ökade inkomstskillnader.

Skatt efter bärkraft och välfärd utifrån behov är omfördelningens kärna. Eftersom välfärden finansieras av offentliga medel blir skattepolitiken ett av de mer ideologiskt betydelsefulla politikområdena – kanske det mest betydelsefulla.

Skatter ska finansiera gemensamma åtaganden och jämna ut inkomstskillnader. Vänsterpartiet anser att det behövs ett arbete med en genomgripande skattereform som ska skapa ett enhetligt, rättvist och legitimt skattesystem – som kan bidra till en långsiktig och stabil finansiering av välfärden. Det mest prioriterade området att komma till rätta med är den urholkade kapitalbeskattningen och den extremt ojämna förmögenhetsfördelningen i Sverige.

11 Förslag på budgetåtgärder för 2024

Vänsterpartiets föreslagna ändringar i budgeten 2024 uppgår till drygt 20 miljarder kronor. Utöver nedanstående reformer föreslår Vänsterpartiet att målet för den offentliga sektorns finansiella sparande sätts till –1 procent av BNP över en konjunkturcykel för den närmaste 8-årsperioden, med start 2025. Vi vill även se en höjd nivå på skuldankaret, inkomstgolvet och ökad transparens i budgetpolitiken.

Tabell 1 Budgetförslag för innevarande år

Miljoner kronor

Förslag	2024
Vårdmiljarder	15 000
Avskaffa hyrpersonal i vården, effekt 2024	89
Krisstöd till byggmarknaden och Sverigejobb, halvårseffekt	5 000
Gratis kollektivtrafik för unga på fritiden, helårseffekt	1 000
Utebliven flygsatsning	–1 035
Skatt på övervinster i elnätsbolagen*	0
Totalt	20 054

* En preliminär bedömning är att skatten kan dra in över 100 miljarder kronor om elnätsbolagen skulle genomföra planerade prishöjningar. Skatten syftar dock i första hand till att hindra elnätsföretagen från att höja elnätsavgifterna för hushållen, varför vi inte räknar med några intäkter.

Nooshi Dadgostar (V)

Andrea Andersson Tay (V)

Andreas Lennkvist Manriquez (V)

Daniel Riazat (V)

Ida Gabrielsson (V)

Samuel Gonzalez Westling (V)

Isabell Mixter (V)

Vasiliki Tsouplaki (V)